

The Diak logo is located in the top right corner of the page. It consists of the word "Diak" in a bold, pink, sans-serif font. The letter "i" has a small white dot, and the letter "k" has a small white crossbar. The background of the page features large, overlapping, semi-transparent pink shapes that create a modern, abstract design.

Eveliina Meriö
Susanna Pyykönen
Meri Seppälä

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Humanistisen alan
ammattikorkeakoulututkinto
Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkauk-
Opinnäytetyö 2020

ELÄ MITÄ VIITOT

Ilmeharjoituksia viittomakielen tulkkiopiskelijoille

TIIVISTELMÄ

Eveliina Meriö, Susanna Pyykönen ja Meri Seppälä
Elä mitä viitot - Ilmeharjoituksia viittomakielen tulkkiopiskelijoille
62 sivua ja 3 liitettä
Kevät 2020
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto
Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkaus

Opinnäytetyö oli kehitystyö, jonka tarkoituksena oli luoda harjoitusmateriaalia ilmeiden käytöstä viittomakielen tulkkiopiskelijoille. Harjoitusmateriaali suunniteltiin itsenäiseen opiskeluun ja oppitunneille käytettäväksi. Kehitystyö tehtiin, koska ilmeiden käyttö koettiin haastavaksi. Harjoitusmateriaalin tavoite oli antaa työkaluja ilmeiden löytämiseen ja niiden käyttämiseen. Työn yhteistyökumppani oli Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Työn tutkimuksellisessa osiossa käytettiin aineistonhankintaan teemahaastattelua ja lomakehaastattelua. Teemahaastatteluissa selvitettiin asiantuntijoiden näkemyksiä harjoitusmateriaalin raakaversiosta ja vastauksia kehitystyön kysymyksiin toimivasta harjoitusmateriaalista sekä tehokkaista ilmeidenkäyttöharjoituksista. Loppuvaiheessa ensimmäisen vuoden tulkkiopiskelijat testasivat materiaalia ja vastasivat lomakehaastatteluun, jossa kysyttiin palautetta harjoituksesta.

Työn tuotteena syntynyt harjoitusmateriaali sisältää 21 harjoitusta, jotka on jaettu viiteen osa-alueeseen. Osa-alueet ovat lämmittely, tunnelmaisuus ja itse-reflektio, myönteinen ja kielteinen ilme, vakuutteluilmeet sekä kysymysilmeet. Harjoitusmateriaali on PowerPoint-esityksen muodossa, ja se on käytettävissä Diakonia-ammattikorkeakoulun viittomakielen ja puhevammaisten tulkkauksen koulutuksessa.

Harjoitusmateriaali sai positiivista palautetta niin teemahaastatteluista kuin testauksen lomakehaastatteluista. Materiaali on monipuolinen, ja sitä voi käyttää useita kertoja eri tavoin. Harjoitusmateriaalin avulla opiskelija voi saada viittomakieliseen ilmaisuunsa ilmeikkyyttä ja siten kehittää viittomakielen kielitaitoaan.

Asiasanat: harjoitusaineistot, ilmeet, suomalainen viittomakieli

ABSTRACT

Eveliina Meriö, Susanna Pyykönen and Meri Seppälä

Sign vividly - Facial expression exercises for sign language interpreter students

62 pages, 3 attachments

Spring 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Humanities

Interpreter, Sign Language and Interpretation

The purpose of this thesis was to create exercise material about practicing facial expressions for students of sign language interpreting. The learning material was designed for independent studying as well as school lessons. The learning material was developed because students found using facial expressions difficult. Providing tools for finding and using facial expressions was the goal of the learning material. This thesis was executed in co-operation with Diaconia University of Applied Sciences.

Sign language, theater and pedagogy professionals were interviewed for this thesis. They were provided with the learning exercises and the learning material was improved based on their feedback. After these improvements, the material was tested on first year students and their feedback was gathered with a questionnaire.

The product of the thesis was a learning material that includes 21 learning exercises. The learning material was brought to PowerPoint and it can be used in Turku campus of Diaconia University of Applied Sciences. The learning material got positive feedback from professionals and students so it can be inferred that the goals set for the thesis were achieved. The learning material is multifaceted and it can be used several times and in several ways. With the learning material, students of interpretation can achieve better skills in sign language by learning how to better use their facial expressions.

Keywords: exercise materials, facial expressions, Finnish sign language

TIIVISTELMÄ

Eveliina Meriö, Susanna Pyykönen ja Meri Seppälä
Elä mitä viitot - Ilmeharjoituksia viittomakielen tulkkioiskelijoille
62 sivua ja 3 liitettä
Kevät 2020
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto
Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkkaus

[Linkki viittomakieliseen tiivistelmään](#)

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	4
2 DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN VIITTOMAKIELEN JA TULKKAUKSEN KOULUTUS SEKÄ ILMEIDEN KÄYTÖN OPISKELU	6
3 ILMEET VIESTINNÄSSÄ	8
3.1 Ilmeet ja tunteet.....	8
3.2 Ilmeiden tuottaminen	9
3.3 Ilmeiden ymmärtäminen	11
4 ILMEET SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ	13
4.1 Suomalainen viittomakieli ja sen visuaalisuus	13
4.2 Viittomakielen ei-manuaaliset elementit	14
4.3 Ilmeiden käyttö viittomakielessä	15
5 OPETUSMATERIAALI	18
5.1 Toimiva opetusmateriaali.....	18
5.2 Opetusmateriaalin laatiminen	19
6 KEHITTÄMISTYÖN MENETELMÄT	21
6.1 Laadulliset kehittämistyön menetelmät.....	21
6.2 Aivoriihi ja brainwriting.....	21
6.3 Teemahaastattelu ja lomakehaastattelu.....	22
7 KEHITYSTYÖN VAIHEET.....	24
7.1 Harjoitusmateriaalin tavoitteet	24
7.2 Raakaversioon muodostus ja brainwriting.....	25
7.3 Teemahaastattelujen toteutus ja tulosten analysointi.....	26
7.4 Teemahaastattelujen tulokset.....	27
7.4.1 Palaute harjoitusmateriaalin raakaversiosta.....	27
7.4.2 Pedagogiset huomiot.....	29
7.4.3 Yksilön ilmaisuun vaikuttavat seikat	30
7.5 PowerPoint-esityksen koostaminen.....	32
7.6 Harjoitusmateriaalin testaus	34

7.7 Lomakehaastattelun tulokset ja harjoitusmateriaalin viimeistely	35
8 VALMIS HARJOITUSMATERIAALI	38
9 POHDINTA	40
LÄHTEET	43
LIITE 1. Teemahaastattelujen kysymykset.....	48
LIITE 2. Lomakehaastatteluiden lomakkeet	49
LIITE 3. Harjoitusmateriaali	51

1 JOHDANTO

Viittomakieli on kiehtovaa juuri sen visuaalisuuden vuoksi. Koimme viittomakielen opinnoissamme visuaalisuuden hahmottamisen ja tuottamisen haastavaksi omaksua. Kuurojen opettaja Juha Paunun *Viito elävästi 1* (1987) ja *Viito elävästi 2* (1992) ovat ensimmäiset ja ainutlaatuiset suomalaisen viittomakielen oppikirjat, jotka käsittelevät viittomakieltä erityisesti sen visuaalisuuden ja kokonaisvaltaisen kehonkäytön kautta. Idea opinnäytetyöhön syntyikin juuri näistä oppikirjoista. Kirjojen luovat ja leikkisät harjoitukset innostivat meidät tuottamaan vastaavan kaltaista materiaalia nykyaikaisemmassa muodossa. Halusimme tuottaa ilmeiden käytön harjoitteluun sellaista materiaalia, jota itse olisimme kaivanneet viittomakielen tulkkauksen opinnoissamme.

Aluksi ajatuksenamme oli Paunun tavoin tuottaa harjoitusmateriaalia nimenomaan elävän viittomakielen harjoitteluun, mutta aiheen laajuuden vuoksi rajasimme opinnäytetyömme käsittelemään ilmeiden käyttöä viittomakielessä. Opinnäytetyössä tuotettiin harjoitusmateriaali, jolla ensimmäisen vuosikurssin viittomakielen tulkkioiskelijat voivat kehittää ilmeiden käyttöään viittomakielisessä ilmaisussaan. Kehittämistyössä halusimme saada tietoa, millaisia tehokkaat ilmeidenkäyttöharjoitukset ovat, sekä kuinka luodaan toimiva harjoitusmateriaali.

Opinnäytetyömme on kehittämistyö. Kehittämistyö tarkoittaa, että pyritään saavuttamaan tai luomaan jotain uutta systemaattisesti tutkimustuloksien ja käytännön kokemuksista saadun tiedon kautta. (Tilastokeskus. Tietoa tilastoista. Käsitteet. T. Tutkimus- ja kehittämistoiminta.) Harjoitusmateriaali (LIITE 3) tehtiin yhteistyössä Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa tukemaan sen vuonna 2019 käyttöön otettua opetussuunnitelmaa. Harjoitusmateriaalia on tarkoitus käyttää tuntityöskentelyssä luokan kesken sekä kotona itsenäisen harjoittelun työkaluna.

Totesimme, että saamme aikaan parhaan lopputuloksen hyödyntämällä kolmea laadullisen tutkimuksen menetelmää. Muodostimme pohjan materiaalille brain-writingin avulla. Teemahaastatteluista saimme siihen vahvan asiantuntijanäkökulman. Haastattelemalla opiskelijoita varmistimme sen, että materiaali vastaa mahdollisimman hyvin kohderyhmän tarpeita. Tavoitteenamme oli tuottaa harjoitusmateriaalia, joka on hyödyllinen, innostava ja monipuolinen työkalu ilmeiden käytön harjoitteluun ja kehittämiseen.

2 DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN VIITTOMAKIELEN JA TULKKAUKSEN KOULUTUS SEKÄ ILMEIDEN KÄYTÖN OPISKELU

Diakonia-ammattikorkeakoulu on Suomen suurin sosiaalialan koulutusta järjestävä ammattikorkeakoulu. Se tarjoaa myös terveystieteiden, kirkon alan ja tulkkauksen koulutusta. (Diak.) Koulutus viittomakielen ja puhevammaisten tulkkaukseen järjestetään opinnäytetyön kirjoittamisen hetkellä Turun-kampuksella päivätoteutuksena. Koulutus kestää neljä vuotta, ja sen laajuus on 240 opintopistettä. Ensimmäisten kahden opiskeluvuoden aikana kaikki opiskelevat yhdessä suomalaisista viittomakieltä sekä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Toisen opiskeluvuoden lopussa opiskelijat valitsevat erikoistuvansa joko kielen sisäiseen tai kielten väliseen tulkkaukseen. Kielensisäinen tulkkaus tarkoittaa tulkkaamista suomen kielen ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien välillä. Kielten välinen tulkkaus tarkoittaa tulkkaamista suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen välillä. (Diak. Hakeminen. Koulutukset. AMK-tutkinnot. Tulkki (AMK), viittomakielen ja puhevammaisten tulkkaus.)

Diakonia-ammattikorkeakoulun tulkkiopiskelijoiden opinnot alkoivat aiemmassa, vuosina 2012–2019 käytössä olleessa opetussuunnitelmassa 5 opintopisteen opintojaksolla Opiskelutaidot ja välineet (SoleOPS Diak. Lukuvuosi 2016–2017. Amk-tutkintoon johtava. Tulkki [AMK], viittomakieli ja tulkkaus [Turku]. Ryhmän opintojaksot. Opiskelutaidot ja -välineet). Syksyllä 2019 käyttöön otetussa opetussuunnitelmassa tätä vastaavan opintojakson nimi on Opiskeluvalmiudet (Diakonia-ammattikorkeakoulun koulutushaku. Haku. Tulkki AMK. Tulkki AMK, viittomakieli ja tulkkaus. G47vip. OKO01PS19TKU Opiskeluvalmiudet). Kumpaankin opintojaksoon kuuluu ensimmäisellä viikolla toteutettava visuaalinen viikko, jonka aikana oppitunneilla keskitytään sanattoman ilmaisun harjoitteluun. Tuona aikana opiskelijan on viestittävä oppituntien aikana ilman puhetta ääneen hyödyntäen kehoa, ilmeitä ja viittomia. Viikon aikana opiskelija tutustutetaan visuaaliseen maailmaan opettamalla käytännön kautta visuaalisen viestinnän keinoja, kuten tunteiden ilmaisua ilmein, sanattomia käskyjä, kieltoja ja pyyntöjä, osoittelua sekä pantomiimia. Jakson tavoitteena on perehdyttää ryhmä visuaalisuuden merkitykseen viestinnässä, ryhmäyttää ja opettaa opiskelijoille iloisen oppimisen periaate.

Visuaalisen viikon vaikutus näkyy myöhemmin opinnoissa opiskelijan ilmaisutaitojen, rohkeuden ja motivaation kasvuna. (SoleOPS Diak. Lukuvuosi 2016–2017. Amk-tutkintoon johtava. Tulkki [AMK], viittomakieli ja tulkkaus [Turku]. Ryhmän opintojaksot. Opiskelutaidot ja -välineet.)

Syksyllä 2019 käyttöön otetussa opetussuunnitelmassa on keskitytty aiempaa opetussuunnitelmaa enemmän viittomakielen ei-manuaalisten taitojen, kuten ilmeiden, opetukseen. Ensimmäisen lukuvuoden aikana harjoitellaan toisten eleiden ja ilmeiden tulkitsemista sekä niiden kielentämistä ja viittomakielen visuaalisia piirteitä, kuten roolinvaihtoa ja viittomien variointia. Toisena lukuvuonna perehdytään äänenkäyttöön esimerkiksi tunteiden välittämisen näkökulmasta. Opiskelijat opiskelevat viittomakielisen ilmaisun erilaisia tyyllilajeja, ja viittomakielistä ja suomen kielistä ilmaisua vertaillaan keskenään. Opiskelijoita kannustetaan irtautumaan suomen kielestä ja löytämään visuaalisia ratkaisuja viittomakieliseen ilmaisuunsa. Kolmantena ja neljäntenä lukuvuonna keskitytään tulkkausseen ja opiskelijan valinnan mukaan joko viittomakieleen tai puhetta tukeviin ja korvaaviin menetelmiin. Viittomakieltä opiskelevat harjoittelevat muun muassa oman ilmaisunsa variointia eri tilanteisiin sopivaksi ja syventävät taitojaan erikoistilanteisiin, kuten esittävän taiteen tulkkausseen. (Pauliina Seppä, henkilökohtainen tiedonanto 14.2.2020.)

Käytännössä vuonna 2019 käyttöön otettu opetussuunnitelma pyrkii kuljettamaan ilmeiden käyttöön liittyvää osaamista ja harjoittelua mukana opinnoissa koko opiskeluajan (Pauliina Seppä, henkilökohtainen tiedonanto 14.2.2020). Tämän opinnäytetyönä toteutetun harjoitusmateriaalin tarkoituksena on olla tukemassa opiskelijoiden itsenäistä harjoittelua erityisesti opintojen alkuvaiheessa ja toimia näin luontevana jatkumona visuaaliselle viikolle ja myöhemmin opinnoissa harjoiteltaville taidoille.

3 ILMEET VIESTINNÄSSÄ

3.1 Ilmeet ja tunteet

Ilme on kasvoilla ilmenevä tunteen tai mielialan heijaste (Kielitoimiston sanakirja. Ilme). Ilmeet ovat olennainen ja erottamaton osa sanatonta viestintää. Sanaton viestintä onkin ensimmäinen kommunikaation keino, jonka opimme synnytyksemme. (Klemi 1998, 35, 91; Rozga ym. 2010, 288.) Sanaton viestintä on vuorovaikutustilanteessa aina läsnä jo ennen sanallista viestintää (Nilsson & Waldemarson 2016, 38). Sanaton viestintä sisältää ilmeillä ja eleillä, kosketuksella, asennolla ja etäisyydellä kommunikoinnin. Myös katse kuuluu olennaisesti sanattomaan viestintään (Klemi 1998, 91, 114, 119–121; Rozga ym. 2010, 288). Viittomakielessä sanatonta viestintää kutsutaan ei-manuaalisuudeksi (Paunu 1992, 51; Oomen & Pfau 2017, 3–4).

Kasvojen ilmeet voidaan teoreettisesti jakaa kahteen kategoriaan: kommunikoi-viin ilmeisiin ja ilmeisiin, jotka ilmaisevat jotakin tunnetta. Kommunikoivia kasvojen eleitä ovat esimerkiksi silmänisku, leveä hymy tai kulmien kohottaminen. Ne ovat opittuja, ja niiden merkityssisältö voi siten vaihdella kulttuurien välillä (Ekman 1972, 207–216, Caradec 2005). Silmänisku voi merkitä esimerkiksi yhteenkuuluvuutta, tai se voi olla alatyylinen kutsu (Caradec 2005, 69). Viittomakielessä ilmeet kantavat laajempaa merkityssisältöä verrattuna puhuttuihin kieliin. Ilmeillä on esimerkiksi kieliopillista merkitystä lauseissa. (Rissanen 1985, 101; Filhol, M., Hadjadj, M. & Choisier A. 2014, 54.)

Ihmisten perustunteita ilmaisevat ilmeet ovat puolestaan alkukantaisen perinnöllisiä, mutta ne hioutuvat erilaisiin vivahteisiinsa sosiaalisen kanssakäymisen myötä (Ekman 1970, 151–158; 1972, 207–216; Morris 1977, 117; Tracy & Randles 2011, 398–399). Ekmanin (1970, 156) mukaan perustunteita on kuusi: ilo, suru, viha, pelko, inho ja hämmästys. Myöhemmin Ekman (1972) mainitsee samassa yhteydessä edellä mainittujen lisäksi myös kiinnostuksen. Ilmeiden universaalius on ollut vuosikymmenien aikana kiisteltyä. Tutkimusten myötä tutkijat

ovat nykyään päässeet paremmin yhteisymmärrykseen, että ilmeet ovat universaaleja. (Ekman 2015, 32.) Ekmanin (2015) tutkimuksen mukaan suurin osa tutkijoista on yhtä mieltä viidestä perustunteesta, joihin ei kuulu Ekmanin (1970, 1972) vanhemmissa julkaisuissa mainittu hämmästys. Noin 40–50% tutkimukseen vastanneista tutkijoista kuitenkin oli sitä mieltä, että myös hämmästys, häpeä ja nolostuminen kuuluvat perustunteiden joukkoon. Tutkimuksesta nousi vaihtelevasti myös muita tunteita. (Ekman 2015, 31–32.)

Se, kuinka ilme lopulta kasvoilla ilmenee, on monimutkainen useiden tekijöiden summa. Ilmeenmuodostusprosessi alkaa jostakin tapahtumasta. Tapahtuma voi olla esimerkiksi jokin ympäristössä tapahtuva asia, muisto tai ennako-odotus tulevaa kohtaan. Tämä tapahtuma aiheuttaa ihmisessä jonkin tunteen. Tapahtuman merkitys yleensä vaihtelee kulttuureittain, joten syntyvissä tunteissa voi olla eroavaisuuksia. Jokainen tunne aktivoi tietyn kasvolihaksiin vaikuttavan hermoimpulssien kokonaisuuden, joka poikkeaa muista tunteista. Tämä osa ilmeistä on universaalia. (Ekman 1972, 212–218.)

Prosessin jatkuessa ilmeeseen vaikuttavat kulttuurille ominaiset opitut säännöt ja normit siitä, kuinka ilmettä kuuluu hallita eri tilanteissa. Useimmiten näissä on kyse enemmänkin opituista ja automatisoituneista tavoista kuin harkitusta päätöksestä. Normit voivat ilmetä monella eri tavalla. Jos ilme ei vielä ole muodostunut kasvoille, normit voivat vaikuttaa estämällä joko koko ilmeenmuodostusprosessin aktivoitumisen tai prosessin alettua hermoimpulssien välittymisen kasvolihaksille asti. Jos ilme on jo muodostunut kasvoille, ilme voi keskeytyä tai heikentyä. Ilme voi myös prosessin vaiheesta riippumatta syrjäytyä kokonaan ja naamioitua toisella ilmeellä. Käytännössä kulttuuritausta vaikuttaa siis joko ilmeen intensiteettiin voimistaen tai heikentäen sitä tai neutralisoiden ilmeen tai peittäen sen toisella sopivammalla ilmeellä. (Ekman 1972, 212–218.)

3.2 Ilmeiden tuottaminen

Ilmeiden epäaitous paljastuu joko liian vajaalla tai liioitellulla ilmaisulla. Vajaa ilmaisu voi ilmentyä aidon ilmeen oletettua kestoa lyhyempänä. Vaihtoehtoisesti

sen kasvoille nouseminen ja niiltä haihtuminen tapahtuvat aitoa ilmettä nopeammin. Toisaalta vajaa ilmaisu voi ilmentyä siten, että valtaosa ilmeestä on niin kuin pitääkin, mutta jotkin osat ovat aidosta ilmeestä poikkeavia eli vajavaisia. Vajavaisuuksien määrä ja voimakkuus vaihtelevat. Vajaan ilmaisun syy on se, ettei ilmeen kaikkia hienoisia osia tiedosteta, jolloin ilmeen hienoisia osia ei voi myöskään jäljitellä. Toisena syynä on, että henkilön sisäinen tunnetila tukahduttaa tavoiteltua ilmettä. (Morris 1977, 116–119.)

Ilmeen liioittelu paljastaa ilmeen epäaitouden yhtä tehokkaasti kuin sen vajavaisuus. Liioittelusta on kyse, kun ilme on liian voimakas tai pitkäkestoinen suhteessa reagoitavaan asiaan. Tällöin teeskennellyn reaktion vahvuus on arvioitu väärin. Liioittelun syy on osittain sama kuin ilmeen mahdolliseen vajavaisuuteen eli ettei ilmeen kaikkia hienosyisiä piirteitä tiedosteta. Usein ilmeen teennäisesti muodostaessaan henkilö haluaa kompensoida toista tunnetta nostamalla teeskennellyn ilmeen intensiteettiä ikään kuin matemaattisena suorituksena. Käytännössä kompensatio menee helposti yli ja reaktio on yliampuva. (Morris 1977, 116–119.) Sisällytimme opinnäytetyöhön liioittelua sisältäviä harjoituksia, koska halusimme opiskelijan havainnoivan edellä kuvattuja asioita.

Ilmeen voi muodostaa myös ilman siihen liittyvää tunnetta. Silloin sen yleensä muodostaa ilmeen niiden osien perusteella, jotka on aiemmin tunnistanut. Näitä osia ovat esimerkiksi hymy, nenän nyrpistäminen tai kulmien rypistäminen. Tällaiset helposti mieleen tulevat asiat ovat ne, joihin muistaa kiinnittää huomiota muodostaessaan ilmettä. Niitä osia, joita ei ole tunnistanut tai joihin ei ole kiinnittänyt huomiota, on hyvin vaikea teeskennellä. Näitä huomaamattomampia osia ovat eri kasvolihasten hienoiset jännittymiset, kuten silmien vähäinen siristäminen tai leuan jännittyminen. (Morris 1977, 115–119.) On tutkittu, että jatkuva tunteiden pintapuolinen näyttelemisen tai päälle liimaaminen aiheuttaa stressiä ja pidemmän päälle uupumusta (Grandley 2003, 86–94).

Edellä kerrotun perusteella voimme päätellä, että tunteeseen eläytyminen auttaa tunteen oikeaoppisessa ilmaisussa. Silloin ei tarvitse yrittää muodostaa ilmettä teknisesti. Tunteisiin eläytyminenkin voi kuitenkin käydä raskaaksi, jos tunteista

ei osaa päästää irti myöhemmin. Tiedostaessamme nämä asiat olemme sisällyttäneet harjoitusmateriaaliimme ilmeen hienosyisyyden analysointia, jonka avulla voi oppia käyttämään ilmeitään monipuolisemmin ja hyödyntää teknisyiden lisäksi eläytymistä.

3.3 Ilmeiden ymmärtäminen

Tunnetaidot ovat arkipäiväisessä elämässä jatkuvasti läsnä. Kokonaisuudessaan tunnetaidot sisältävät tunteiden tunnistamisen, ilmaisemisen ja säätelyn. Tunnetaitojen perusteisiin kuuluu omien tunteiden havaitseminen ja tiedostaminen. Kun osaa tunnistaa omia tunteitaan, on helpompi havaita ja ymmärtää muiden ihmisten tunteita. (Suomen Mielenterveys ry. Mielenterveys. Itsetuntemus. Tunnetaidot. Tunnetaitojen perusteet.)

Ilmeet voidaan jakaa mikroilmeisiin ja makroilmeisiin. Mikro- ja makroilmeet tuovat ilmeisiin syvyyttä. Makroilmeitä ihminen pystyy tietoisesti ymmärtämään, kun taas mikroilmeiden ymmärtäminen on erittäin haastavaa. Mikroilmeet ovat aikuisilla ohikiitävän nopeita, eikä niitä pysty tietoisesti täysin säätelemään tai tarkastelemaan sosiaalisessa tilanteessa. Lapsilla mikroilmeet ovat nähtävissä helpommin ja useammin, koska he eivät ole vielä oppineet kätkemään tunteitaan. Ihminen pystyy nopeudesta huolimatta kuitenkin usein ymmärtämään mikroilmeiden välittämää viestiä jonkin verran alitajuisesti. Mikroilmeet kertovat ripeistä mielialan muutoksista. (Klemi 1998, 112–114.) Ihmisen valehdellessa kasvoilla saattaa välähtää valehtelun paljastava mikroilme. Mikroilmeiden mahdollinen havaitseminen ja ymmärtäminen vaatii paljon harjoittelua. (Porter, Brink & Wallace 2011, 25–26.) Esimerkiksi lentokentän henkilökuntaa voi olla koulutettu tunnistamaan epäilyttäviä mikroilmeitä ja kehonkieltä, jotta he voisivat tunnistaa ihmisten joukosta mahdollisia terroristeja (Ekman 2006).

Makroilmeet ovat mikroilmeisiin verrattuna helppoja havaita. Näihin kuuluvat kaksi olennaisinta osaa: hymy ja katse. Makroilmeet ovat arkipäiväisessä elämässä itseään selittäviä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että toisen ihmisen hymy

tulkitaan yleisesti onnellisuudeksi. Näin tapahtuu kuitenkin helposti väärinymmärryksiä, jos ei tarkastele kokonaisuutta, vaan ainoastaan yhtä ilmeen osaa. Näin ollen hymy voikin viestittää kokonaisuutta tarkasteltaessa esimerkiksi pahantahtoisuutta. (Klemi 1998, 114, 119–121.)

4 ILMEET SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ

4.1 Suomalainen viittomakieli ja sen visuaalisuus

Suomalainen viittomakieli on visuaalinen, näköaistiin perustuva kieli (Jantunen 2003, 21). Sitä käyttää äidinkielenään noin 4 000–5 000 kuuroa. Lisäksi 6 000–9 000 kuulevaa käyttää sitä joko äidinkielenään, toisena kielenään tai vieraana kielenä. (Kotimaisten kielten keskus. Kielitieto. Kielet. Suomen viittomakielet.) Kuten muutkaan viittomakielet, suomalainen viittomakieli ei ole universaali kieli. Toista viittomakieltä käyttävä ei siis ymmärrä suomalaista viittomakieltä sitä opiskelematta (Kuurojen Liitto ry. Viittomakielet. Viittomakielet ja viittomakieliset).

Suomalainen viittomakieli on viitottua kieltä, jossa viittomat toimivat sanoja vastaavina perusyksiköinä. Viittomista voidaan erottaa viisi määrittelevää piirrettä: käsimuoto, paikka, käsien liike, sormien ja kämmenen suunta sekä ei-manuaaliset elementit. Viittomakielen tutkimuksessa käytetään termiä ei-manuaalisuus sellaisista visuaalisista elementeistä, joita ei muodosteta käsillä eli manuaalisesti. Ei-manuaalisia elementtejä ovat esimerkiksi ilmeet, pään ja kehon liikkeet sekä huulio eli suun liikkeet. (Paunu 1992, 51; Rissanen 1985, 101; Savolainen 2000, 183; Oomen & Pfau 2017, 3–4.)

Suomalainen viittomakieli ei kuitenkaan ole vain kielioppia ja viittomistoa eli käsillä tehtäviä eleitä (Kotimaisten kielten keskus. Kielitieto. Kielet. Suomen viittomakielet). Viittomakieli perustuu asioiden visuaaliseen hahmottamiseen. Siksi viittomakielessä on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miltä jokin asia näyttää. Kuvailevia ja luonnehtivia ilmaisuja onkin viittomakielessä paljon. (Rissanen 2000, 150.) Viitottava asia tehdään eläväksi eri keinojen avulla. Näitä keinoja ovat tilanteen lavastaminen, kohteiden paikantaminen, pantomiimi, mimiikka sekä eläytyminen. Eläytymisessä viittojan olemus muuntuu viestittävän asian mukaan, ei-manuaalisia elementtejä hyödyntäen. (Kotimaisten kielten keskus. Kielitieto. Kielet. Suomen viittomakielet; Paunu 1992, 51; Rissanen 1985, 101; Savolainen 2000, 183; Oomen & Pfau 2017, 3–4.)

4.2 Viittomakielen ei-manuaaliset elementit

Ei-manuaaliset elementit ovat välttämätön ja luonnollinen osa viittomakieltä, ja ne voivat kantaa omaa merkitystään siinä missä viittomatkin (Filhol, M., Hadjadj, M. & Choisier A. 2014, 54). Ei-manuaalisuudella elävöitetään viittomakielistä ilmaisu. Puhuttua viestiä elävöitettäessä käytetään laajasti kuuloon perustuvia ilmaissukeinoja, joita ovat esimerkiksi äänen väri, korkeus ja voimakkuus. Nämä ilmaissukeinot eivät kuitenkaan ole käytettävissä viittotussa kielessä. Ilmeikkäessä ja eläytyvässä viittomakielessä käytetään ääneen perustuvien keinojen sijaan hyväksi kaikkia sellaisia ilmaissukeinoja, jotka voidaan vastaanottaa näkemällä. Myös puhutuissa kielissä käytetään jonkin verran visuaalista viestintää ilmaisun tukena, mutta visuaalisten viestien käytön laajuus ja niiden merkitys ilmaisuun ovat viittomakielessä paljon ratkaisevammassa osassa verrattuna puhuttuihin kieliin. (Paunu 1992, 51.)

Viittomakielen ei-manuaalisuudessa vartalo ja pää liikkuvat osittain yhdessä, mutta niillä on myös itsenäisiä liikkeitä. Pää voi liikkua eteen tai taakse, nyökkäillä tai kääntyä vasemmalle ja oikealle edestakaisin. Vartalo taas voi kallistua eteen, taakse tai sivulle tai kääntyä oikealle tai vasemmalle. (Savolainen 2000, 184.) Ei-manuaaliset elementit eivät ole tarkkarajaisia ja toimivat usein yhdessä, joten pelkkien ilmeiden erottaminen esimerkiksi pään liikkeistä ei ollut harjoitusmateriaalin näkökulmasta mielekäästä. (Paunu 1992, 54.) Ei-manuaalisista elementeistä ilmeet ovat kuitenkin opinnäytetyömme keskiössä.

Myös suun liikkeet kuuluvat ei-manuaalisiin elementteihin. Viittomakielessä suun liikkeitä sanotaan huulioksi. Huulio voi olla joko täysin viittomakielinen huulio tai suomen kieleen perustuva, huulilla muodostettava sanahahmo. Suomenkielisestä sanahahmosta toimii esimerkkinä huulio *pujo* viittomassa PUHEENJOHTAJA.

Viittomakieliset huuliot taas ovat sovittuja, esimerkiksi mutristettu suu tai tavu *pi*, eivätkä ne perustu suomen kieleen. Mutristettua suuta käytetään esimerkiksi myötäillessä: ”juujuu” (Suomen viittomakielen verkkosanakirja. Viittomaluetelot.

Artikkeli 1219). Tällaisia huulioita luetellaan Suomalaisen viittomakielen perus-sanakirjassa 15 kappaletta. (Savolainen 2000, 184.) Ylipäätään ei-manuaalisten elementtien tarkka erittely ja käytön täydellinen selvittäminen on mahdotonta, koska esimerkiksi ilmeiden määrä on loputon. (Paunu 1992, 54.)

4.3 Ilmeiden käyttö viittomakielessä

Rissanen (1985) tutkimusraporttia *Suomalaisen viittomakielen perusrakenne* pidetään iästään huolimatta edelleen ajankohtaisena (Jantunen i. a., 1). Rissanen (1985, 101) mukaan ilmeet, kuten muutkaan ei-manuaaliset elementit, eivät yleensä esiinny yksinään, vaan ne voivat toimia syntaktisesti, eli osana lauseoppia tai foneettisesti (Rissanen käyttää termiä keremaattisesti) eli osana yksittäistä viittomaa. Ilmeet voivat ilmaista myös tunnetilaa, jolloin ne voivat kantaa merkitystä myös yksinään (Ekman 1972, 207–216).

Viittomakielisessä ilmaisussa ilmeiden tuottamisen kannalta tärkeimpiä ovat silmät, kulmat, posket ja suu. Esimerkiksi silmiä voidaan siristää tai laajentaa, poskia voidaan vetää lommolle tai pullistaa ja kulmia voidaan kurtistaa tai kohottaa. (Savolainen 2000, 184; Luzardo, Viitaniemi, Karppa, Laaksonen & Jantunen 2014, 111). Viittojan luonne vaikuttaa oleellisesti siihen, kuinka paljon ilmeitä käytetään. Eloisampi persoona käyttää ilmeitä paljon, kun taas rauhallisempi viittoja saattaa ilmaista viestinsä hyvin vähäisillä ilmeillä. (Paunu 1992, 54.)

Ilmeet voivat koskea vain yksittäistä viittomaa tai koko lausetta tai sen osaa ja näin muuttaa viittoman tai lauseen merkitystä. Ne toimivat lausetyyppejä erottavina operaattoreina. Yhdessä viittomien ja pään liikkeiden kanssa ilme kertoo, onko lause toteava, vakuutteleva, kysyvä vai käskevä. Operaattoreita voi sisältyä samaan lauseeseen useita, esimerkiksi kiello-operaattori ja kysymysoperaattori voivat esiintyä samassa lauseessa. (Rissanen 1985, 101–103.) Käsittelemme seuraavaksi viittomakielen lausetyyppejä vain ilmeiden ja pään liikkeiden näkökulmasta. Lausetyyppeihin kuuluu muitakin kieliopillisia elementtejä, joita emme käsittele tässä, koska ne eivät ole oleellisia opinnäytetyössämme.

Toteavaa lausetta viitottaessa ilmeiden ja pään liikkeiden avulla kerrotaan, onko lause positiivinen vai negatiivinen. Viitottaessa myönteisiä ilmaisuja, kuten kannustusta, hyväksyntää tai positiivisuutta, viittoja mahdollisesti nyökyttelee päätään ja käyttää kuhunkin tilanteeseen soveltuvaa myönteistä ilmettä (Paunu 1992, 56). Myös vakuuttelu ilmaistaan päätä nyökyttelemällä (Rissanen 1985, 103). Vakuutteluun voi liittyä myös suun supistaminen. (Vivolin-Karén & Alanne 2004, 41).

Kielteisiä ilmaisuja viitottaessa viittoja pudistelee päätään puolelta toiselle ja ilmaisee koko olemuksellaan ja ilmeillään asiaan liittyvän kielteisyyden (Paunu 1992, 58). Pudistelu voi esiintyä koko lauseen ajan tai vain osassa lausetta. Kielteisissä ilmaisuihin voidaan myös silmiä siristää, kulmakarvoja kurtistaa, nenää nyrpistää tai suu voidaan vetää viivaksi. (Vivolin-Karén & Alanne 2004, 40).

Suomalaisessa viittomakielessä on kaksi kysymystyyppiä: vaihtoehtokysymys ja hakukysymys. Vaihtoehtokysymyksiin voi vastata joko kyllä tai ei, kun taas hakukysymyksiin vastataan laajemmin. Hakukysymyssanoja ovat esimerkiksi mikä, mitä, missä, milloin ja kuka. Kummallakin kysymystyyppillä on oma kysymysilmeensä. Vaihtoehtokysymyksissä viittoja suurentaa silmiään ja kohottaa kulmakarvojaan. Hakukysymyksissä viittojan silmät taas ovat sirrissä ja kulmat kurtussa. Kummassakin tapauksessa viittojan ylävartalo on hieman kumartunut keskustelukumppania kohti. Kysymysilmeen ei tarvitse olla ainoa ilme kysyjän kasvoilla, vaan hän voi kysymysilmeen lisäksi viestiä ilmeillään suhtautumisestaan puheenaiheeseen. (Rissanen 1985, 101–103.) Kysyvään olemukseen sisältyy myös lauseen viimeisen viittoman hetkellinen viivyttäminen eli paikoilleen jättäminen (Paunu 1992, 56).

Myös käskylause muodostetaan ilmeellä. Viittomakielinen ilmaisutapa on monissa tapauksissa sidottu asiayhteyteen, joka määrittää monesti myös sen, miten käskymuoto ilmaistaan. Tiukan käskevä ilme voi olla tuima, vihainen ja vaativa, kun taas lempeän kehottava ilme on huomattavasti kevyempi. (Paunu 1992, 63.) Käskyyn liittyy myös käskynmerkitsijä eli intensiivinen ja tiukka osoitus sormella, joka ilmaisee käskyn kohteen tai esimerkiksi suunnan, johon käskettävän henkilön pitää kulkea (Rissanen 1985, 100).

Ilmeitä tarvitaan viittomakielessä myös roolinvaihdossa. Roolinvaihdoksi kutsutaan ilmaisukeinoa, jossa viittoja samaistuu puheenaiheena olevaan kohteeseen, esimerkiksi ihmiseen tai eläimeen. Samaistuessaan kohteeseensa viittoja ikään kuin esittää kohdettaan ottamalla itseensä kohteeseen liittyviä piirteitä ja ominaisuuksia, kuten tunnetilaa tai kehon piirteitä. Näin hän pystyy kertomaan katsojalle kohteesta tai siitä, mitä se on tehnyt tai sanonut. (Paunu 1992, 173, 179.) Esimerkiksi samaistuessaan kömpelöön norsuun kertoja ikään kuin kävelee kömpelösti nyrkissä olevin käsin ja pullistaa samalla poskiaan osoittaakseen norsun kömpelyyttä (Paunu 1992, 14).

Roolinvaihdossa eläytyminen on ensisijaisen tärkeää. Esimerkiksi kerrottaessa kahden henkilön keskustelusta viittoja ottaa kahden eri henkilön olemukset itseensä. Kertoja eläytyy henkilöihin vuorotellen vaihdellen olemustaan repliikin vaihtuessa esimerkiksi ilmetään muuttamalla. Kertojan eläytyminen yhdistettynä pieneen tilankäytön muutokseen repliikin vaihtuessa auttaa katsojaa erottamaan, kuka sanoo keskustelussa mitään. (Paunu 1992, 176–177.)

Paunu (1992, 54) toteaa viittomakielen oppimiseen liittyen, että kun opiskelijalle selviää viittomakielen luonne ja perusasiat, hän alkaa spontaanisti rikastuttaa kielellistä ilmaisuaan. Havainnointi on hyvä keino oppia ilmeiden käyttöä. Kuurojen tarkkailu videolta luonnollisissa tilanteissa auttaa havaitsemaan ja ymmärtämään ei-manuaalisten elementtien merkitystä ja käyttöä viittomakielessä, ja siten omaksumaan ne omaan kielenkäyttöön. Paunun mukaan alkuvaiheessa ilmeitä kannattaa harjoitella liioittelemalla hieman. Liiallinen ilmeiden käyttö karsiutuu pois, kun opiskelija ymmärtää, kuinka voimakasta ilmaisua tarvitaan, jotta viesti välittyy tavoitellusti. (Paunu 1992, 54.)

5 OPETUSMATERIAALI

5.1 Toimiva opetusmateriaali

Opetusmateriaali on oppimiseen suunniteltu kokonaisuus. Hyvä opetusmateriaali noudattaa opetussuunnitelmaa ja vastaa oppimistavoitteisiin. Sisällön rakenteen on oltava selkeä. Materiaalin tulee olla monipuolista ja tarjota erilaisia tehtäviä erilaisille oppijoille. Ajankohtaisuus on opetusmateriaalin tärkeä ominaisuus, tiedon tulee olla ajan tasalla. On myös tiedettävä, millaista tietoa opiskelijoilla on jo ennestään, jotta pystyy luomaan heille hyödyllistä materiaalia. (Ranta & Kortetjärvi-Nurmi 2018, 43, 61.) Käytämme tämän opinnäytetyön muissa luvuissa opetusmateriaalin sijaan käsitettä harjoitusmateriaali, koska se kuvaa tuotostamme parhaiten. Koostamamme materiaali ei sisällä opetusta, vaan on suunniteltu ensisijaisesti opiskelijoiden itsenäiseen opiskeluun ja koulussa tapahtuvan tunti-työskentelyn tueksi. Harjoitusmateriaalin luomiseen pystyy kuitenkin sovelta-
maan samoja ohjeita kuin opetusmateriaalin luomiseen.

Opetusmateriaali sisältää oppimistehtäviä. Oppimistehtävä on etukäteen mietitty menetelmä, jonka tarkoituksena on saada opiskelija oppimaan. (Koli 2016, 21–23.) Oppimistehtävät voivat virittää uuden asian oppimisen äärelle tai soveltaa jo opittua asiaa käytäntöön. Parhaimmillaan oppimistehtävässä yhdistyvät teoria ja käytäntö antaen opiskelijalle ahaa-elämyksen. Oppimistehtävien avulla opiskelija voi myös huomata tiedoissaan aukkoja, jotka voivat innostaa ja motivoida opiskelemaan asiaa lisää. (Mykrä ja Hätönen 2008, 15.) Oppimistehtävien on oltava aktivoivia ja motivoivia ja herätettävä opiskelijan kiinnostus aiheeseen (Koli 2016, 21–23). Hyvä oppimistehtävä on opiskelijalle mielekäs ja sen tekeminen on perusteltavissa oppimistavoitteilla. Selkeä ja kattava ohjeistus on oppimistehtävän onnistumisen kannalta oleellista. Hyvä oppimistehtävä sisältää myös opiskelijan itsearviointia. (Mykrä ja Hätönen 2008, 16.) Oppimistehtävät voidaan toteuttaa yksin, parin kanssa tai ryhmässä (Mykrä ja Hätönen 2008, 15). Käytämme oppimistehtävistä tässä opinnäytetyössä termiä harjoitus, koska se kuvaa paremmin luomaamme materiaalia.

5.2 Opetusmateriaalin laatiminen

Kun kohderyhmän tarpeet tunnetaan opetusmateriaalia työstäessä, pystytään heille luomaan mahdollisimman hyödyllistä materiaalia. Parhaiten näistä tarpeista saa kuvan haastatteleamalla opettajia. (Ranta & Kortetjärvi-Nurmi 2018, 11–12, 17.) On tärkeää miettiä, millainen materiaalin kohderyhmä on: Mitä he osaavat jo ja mitä heidän tulisi osata tehtävien suorittamisen jälkeen, eli mikä on oppimistavoite? Opetusmateriaalin laatiminen ryhmässä on todennäköisesti hedelmällisempää kuin sen työstäminen yksin. Usealla ihmisellä on enemmän ja monipuolisempia ideoita kuin yhdellä, ja ryhmältä saa prosessin aikana tukea ja kannustusta. Toisille annettu palaute myös auttaa kehittämään työtä entistä paremmaksi. Yhdessä työskentely antaa lisäksi voimia ja intoa työn kehittämiseen. (Ranta & Kortetjärvi-Nurmi 2018, 29–31.)

Ennen opetusmateriaalin valmistamisen aloittamista täytyy materiaali suunnitella huolellisesti. Materiaalille täytyy asettaa tavoitteet ja sen suurpiirteinen sisältö tulee olla kuvattuna. Materiaalin tekijällä on myös oltava selkeä käsitys siitä, mihin opiskelija tarvitsee materiaalista oppimiaan asioita. Suunnitelman jälkeen materiaalille laaditaan käsikirjoitus, josta käyvät tarkemmin ilmi materiaalin sisältämät aihekokonaisuudet ja tehtävät. Lisäksi siinä eritellään, mitkä tehtävistä tehdään ryhmässä ja mitkä yksin, sekä minkälaisia opiskelijan osaamista mittaavia testejä materiaaliin sisällytetään. Oppimismateriaalia valmistessa on hyvä selvittää, millaista materiaalia aiheeseen liittyen on jo olemassa ja kuinka sitä voisi hyödyntää. Materiaalin valmistuttua se kannattaa testata ja viimeistellä testaajilta saadun palautteen pohjalta. (Kallila 2002, 59–64.)

Hyvän opetusmateriaalin laatimiseen voi kulua aikaa. Materiaalin sisältämät tehtävät ja niiden ohjeistus kannattaa testata etukäteen itse tai toisen henkilön toimesta. Tällöin materiaalin laatija saa tehtävistä palautetta, ja myös mahdolliset puutteet tehtävänannoissa on mahdollista huomata helpommin. Samalla laatija saa myös käsityksen siitä, kuinka kauan aikaa tehtävien tekemiseen kuluu. Tehtävät ja niiden ohjeistus on hyvä antaa opiskelijoille kirjallisessa muodossa.

(Mykrä ja Hätönen 2008, 16.) Vaikka itse oppimistehtävä olisi kuinka hyvä tahansa, oppimistulokset riippuvat pitkälti siitä, kuinka hyvin tehtävä ohjeistetaan opiskelijoille (Packard ja Race 2001, 36).

Oppimistehtävä sisältää otsikon, oppimisen tavoitteet, tehtävän kuvauksen, tehtävään käytettävät aineistot, työskentelyohjeet sekä tietoa ohjauksesta ja arvioinnista. Otsikon tulee olla kiinnostava ja kertoa tehtävän sisällöstä. Jokaisella oppimistehtävällä tulee olla asetettu selkeät oppimistavoitteet, on mietittävä, mikä on oppimistehtävän tarkoitus ja mihin sillä pyritään. Näiden asioiden kuvaaminen on tärkeää oppimisprosessin kannalta. Tehtävän kuvaukseen kuuluu selkeä ohjeistus tehtävän rakenteesta ja toteuttamistavasta. Tehtävässä voi olla useita pienempiä osioita yhden ison tehtävän sijaan, jotta opiskelija saa tunteen asioiden etenemisestä. Jokin osa tehtävästä voi olla myös valinnainen. Opiskelija tarvitsee myös tiedon siitä, millä välineillä ja missä muodossa oppimistehtävän tuotos tallennetaan ja palautetaan opettajalle. Selkein ohjeistus on imperatiivissa ja listan muotoon kirjoitettu. Opiskelijalle on annettava tieto myös tehtävän arvioinnin toteutustavasta ja aikataulusta. (Koli 2016, 28–31.)

Opetusmateriaalimme on tarkoitettu tuntityöskentelyyn ja itseopiskeluun. Itseopiskeluun tarkoitetun opetusmateriaalin tulee toimia ilman opettajan erillistä neuvontaa ja ilman teknisiä ongelmia. Tällaista materiaalia luodessa kannattaa kiinnittää huomiota opiskelijoiden mielenkiinnon ylläpitämiseen. Esimerkiksi huumorin käyttäminen voi olla toisille innostavaa, toisille ärsyttävää. Samoin materiaalin ulkoasun värikkyys voi olla toisille miellyttävää ja yksinkertaisuus tylsää, toisille taas värit tuovat levottoman olon ja hillitty ulkoasu antaa asiallisen vaikutelman. On myös kannattavaa luoda opiskelijoille erilaisia testejä, joilla he pystyvät arvioimaan oman osaamisensa edistymistä. Saatu palaute voi myös kannustaa opiskelijaa tarkastelemaan opiskeltavaa asiaa uusista näkökulmista. (Kalliala 2002, 59–60.)

6 KEHITTÄMISTYÖN MENETELMÄT

6.1 Laadulliset kehittämistyön menetelmät

Käytimme opinnäytetyössämme kolmea tutkimusmenetelmää: brainwritingia, teemahaastattelua ja lomakehaastattelua. Edellä mainitut ovat laadullisen kehittämistyön menetelmiä (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 105, 158). Laadulliset menetelmät soveltuivat tarkoituksiimme parhaiten, koska halusimme kaikkien tutkimusmenetelmien avulla saada rajatusta aiheestamme yksityiskohtaista tietosisältöä pieneltä joukolta.

Laadullisissa tutkimusmenetelmissä tutkittavia henkilöitä on huomattavasti vähemmän kvantitatiivisiin eli määrällisiin tutkimuksiin verrattuna. Lisäksi laadullisten tutkimusten menetelmille on tyypillistä, että tutkija on usein lähellä tutkittavia tai jopa tutkimustilanteessa mukana heidän toiminnassaan. Laadulliset tutkimusmenetelmät sopivat parhaiten sellaisen suppean aiheen tutkimiseen, josta halutaan saada runsaasti uutta tietoa. (Ojasalo ym. 2015, 105.) Kehittämistyön menetelmien toteutuksesta kerrotaan luvuissa 7.2–7.3 sekä 8.2.

6.2 Aivoriihi ja brainwriting

Aivoriihi (eng. brainstorming) on yhteisöllinen, luovan ongelmanratkaisun menetelmä, jossa ryhmä pyrkii vetäjän johdolla ideoimaan ratkaisuja tai lähestymistapoja esillä olevaan ongelmaan. Luovalla ongelmanratkaisulla, kuten aivoriihellä, voidaan löytää sellaisia ratkaisuja, joihin tavanomainen, analyttinen ongelmanratkaisu ei yllä. (Ojasalo ym. 2015, 158–161.) Halusimme käyttää luovan ideoinnin menetelmää harjoitusten ideointiin, koska koimme, että moni hyvä idea olisi voinut jäädä pois harjoitusmateriaalista, mikäli olisimme pyrkineet keksimään harjoituksia ainoastaan tietoperustan pohjalta.

Brainwriting on aivoriihen muoto, jossa toteutetaan aivoriihityöskentelyä ilman keskustelua. Brainwritingissä tyypillisesti 4–6 hengen ryhmä kirjoittaa paperille

kolme ideaa käsillä olevaan aiheeseen liittyen. Paperi annetaan myötöpäivään seuraavalle, joka jatkaa ideointia joko jo kirjoitettuja ideoita kehittämällä tai keksimällä uusia. Kun paperit ovat kiertäneet kaikkien ryhmän jäsenten kautta, ryhmä on synnyttänyt useita jo melko kehittyneitä ideoita. Ideoista keskustellaan ja valitaan toimivimmat ideat jatkokehittelyyn. (Ojasalo ym. 2015, 158–161.)

Aivoriihessä avoin ja positiivinen ilmapiiri on tärkeä, koska luottavaisessa ilmapiirissä ryhmän jäsenet uskaltavat ehdottaa uusia ideoita ja innovatiivisia ratkaisuja sekä lähestyä ongelmaa uusista näkökulmista. Ideoiden liian varhainen arviointi taas vähentää osallistujien kykyä ja kiinnostusta tuottaa uusia ideoita. Siksi aivoriihessä ideointi ja ideoiden arviointi pidetään toisistaan erillään. Ideointivaiheessa kaikki ryhmän tuottamat ideat kirjataan ylös ilman arviointia tai perustelua. Ideoita pyritään yhdistelemään ja kehittämään ideoinnin aikana. Kun katsotaan, ettei uusia ideoita enää synny, aloitetaan valintavaihe, jossa ideat käydään läpi, niitä tarkastellaan kriittisesti ja valitaan toimivimmat ideat jatkokehittelyyn. (Ojasalo ym. 2015, 158–161.)

6.3 Teemahaastattelu ja lomakehaastattelu

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Haastattelun teemat on suunniteltu tarkasti etukäteen, mutta kysymysten muotoilu ja järjestys voivat vaihdella haastattelusta toiseen. Haastattelu-tilanne on keskustelumuotoinen. Kaikkia haastateltavia haastatellaan samojen teemojen ympäriltä, mutta kaikkien kanssa ei välttämättä käydä läpi kaikkia teemoja yhtä syvällisesti ja lisäkysymysten esittäminen keskustelusta nousseista aiheista on mahdollista. Myöhempiä haastatteluja voi myös muokata edellisistä haastatteluista tulleiden ajatusten ja mielenkiintoisten asioiden pohjalta. Haastateltavaksi valitaan ihmisiä, joilta arvellaan parhaiten saatavan tietoa käsiteltävistä asioista. (Tietoarkisto. Opiskelijoille. Menetelmäopetuksen tietovaranto, MOTV. KvaliMOTV. Osio 6. Luku 6.3. Luku 6.3.2.; Ojasalo ym. 2015, 41.)

Strukturoitu lomakehaastattelu sopii menetelmäksi silloin, kun useammalta ihmiseltä halutaan kysyä samat, ennalta päätetyt, strukturoidut kysymykset. Strukturoidun haastattelun kysymykset ja niiden järjestys on suunniteltu tarkasti etukäteen. (Ojasalo ym. 2015, 41, 107.) Yinin (2014) mukaan strukturoidun lomakehaastattelun erottaa kyselytutkimuksesta se, että vastausten sisältö on jätetty avoimeksi (Ojasalo ym. 2015, 107).

7 KEHITYSTYÖN VAIHEET

7.1 Harjoitusmateriaalin tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa harjoitusmateriaali, jolla viittomakielen tulkkiopiskelijat voivat kehittää ilmeiden käyttöään viittomakielisessä ilmaisussaan. Jotta harjoitusmateriaali olisi käyttäjälle mahdollisimman merkityksellinen, asetimme sille kolme tavoitetta: hyödyllisyys, innostavuus ja monipuolisuus. Näiden tavoitteiden pitäminen mielessä koko prosessin ajan oli tärkeää, koska ne ohjasivat materiaalin muotoutumista oikeaan suuntaan. Materiaalin on tarkoitus toimia tukena tuntityöskentelyssä sekä kannustaa opiskelijoita itsenäiseen harjoitteluun.

Hyödyllisyyteen pyrimme haastatteleamalla teemahaastatteluissa kahta Diakonia-ammattikorkeakoulun opettajaa heidän toiveistaan harjoitusmateriaalia kohtaan. Mietimme lisäksi, millaista materiaalia me olisimme kaivanneet opintojemme alkuvaiheessa. Koska ilmeily voi olla tiedostettua tai tiedostamatonta (Heino-Kuoppamäki 2014, 6), halusimme, että opiskelija oppii tiedostamaan ilmeitään aiempaa paremmin ja siten viestimään niin, että vastaanottaja voi ymmärtää viestin oikein. Lisäksi halusimme opiskelijan oppivan tulkitsemaan toisten ilmeitä paremmin.

Pyrimme tekemään harjoituksista innostavia tekemällä harjoitusmateriaalin mahdollisimman selkeäksi ja helppokäyttöiseksi ja luomalla harjoituksia, jotka voidaan toteuttaa rennolla asenteella. Pyrkimyksemme oli antaa opiskelijalle oivalluksia omaan ilmaisuunsa liittyen.

Harjoitusten monipuolisuuden pyrimme saavuttamaan luomalla valikoiman erilaisia tehtäviä, jotta opiskelijalla olisi harjoitusmateriaalista hyötyä monenlaisissa viestinnällisissä tilanteissa. Ilmeidenkäyttö on usein tilannesidonnaista, ja taitojen soveltaminen on tärkeää. Pyrimme monipuolisuuteen sisällyttämällä materiaaliin niin yksilö-, pari- kuin ryhmätehtäviäkin. Lisäksi pyrimme luomaan keskenään eri-

laisia harjoituksia esimerkiksi esimerkkilauseita ja käytettäviä tunnetiloja vaihdellen. Halusimme myös, että harjoitukset soveltuvat toteutettaviksi niin luokassa kuin myös kotona itsenäisesti.

7.2 Raakaversion muodostus ja brainwriting

Muodostimme harjoitusmateriaalin raakaversion rakenteen jaottelamalla ilmeiden harjoittelun teemoihin opinnäytetyön ohjaajan toivomusten sekä tietoperustan pohjalta. Teemoiksi valikoituivat seuraavat teemat:

- lämmittely
- tunneilmaisu ja itsereflektio
- myönteinen ja kielteinen ilme
- vakuutteluilmeet
- kysymysilmeet

Ideoimme harjoitukset brainwritingia hyödyntäen. Kirjoitimme kunkin teeman omalle paperilleen ja varmistimme, että jokainen ryhmän jäsen tuntee menetelmän tavoitteet ja säännöt. Yhden kierroksen aikana kirjoitimme kukin yhdelle teemapaperille ideoita kolmen minuutin ajan. Ideoinnin pohjana oli ajatus siitä, millaisia harjoituksia itse olisimme kaivanneet, tai millaisia olisi mukavaa ja hyödyllistä tehdä. Kierroksia tehtiin niin monta, että kaikki ryhmän jäsenet olivat kirjoittaneet kaikkiin teemapapereihin omat ideansa ja ajatuksensa harjoituksista. Asettamamme aikarajan vuoksi emme nähneet tarpeelliseksi rajata kullekin paperille kirjoitettavien ideoiden määrää.

Kun kaikki paperit olivat kiertäneet jokaisen jäsenen kautta, kävimme kaikki syntyneet ideat läpi teemoittain, selvensimme tarvittaessa ideoitamme ja valitsimme niistä käyttökelpoisimmat. Valinnassa pidimme mielessä tavoitteemme harjoitusmateriaalille. Valintavaiheesta nousi 25 harjoitusluonnosta, joista koostimme harjoitusmateriaalin raakaversion. Raakaversiossa harjoituksissa oli jo järjestys, ohjeet, nimet ja mahdolliset video- ja valokuvaluonnokset. Raakaversio toimi valmiin

harjoitusmateriaalin pohjana (LIITE 3). Jalostimme raakaversiosta niin pitkälle kuin osasimme omien taitojemme ja tietoperustan pohjalta.

7.3 Teemahaastattelujen toteutus ja tulosten analysointi

Saadaksemme lisätietoa ja palautetta harjoitusmateriaalin raakaversiosta haastattelimme kuutta asiantuntijaa. Halusimme saada harjoitukseen kommentteja ja näkökulmia eri alojen ammattilaisilta. Valitsimme haastateltaviksi kaksi viittomakielistä teatterin parissa työskennellyttä henkilöä, kaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtoria ja kaksi ilmaisutaidon ja pedagogiikan asiantuntijaa. Valitsimme näiden asiantuntijaryhmien edustajat, koska halusimme materiaaliamme tarkasteltavan kolmesta näkökulmasta: viittomakieli, ilmaisutaito ja pedagogiikka. Jokainen haastateltavamme kuuluu vähintään kahteen edellä mainittuun asiantuntijaryhmään.

Kaikkia haastateltavia koskivat osittain samat haastattelukysymykset, mutta haastateltavan osaamisalan mukaan suuntasimme jokaiselle myös tarkentavia kysymyksiä (LIITE 1). Viittomakielisiltä toivoimme nimenomaan näkökulmaa viittomakielisessä ilmaisussa tarvittaviin taitoihin liittyen. Diakonia-ammattikorkeakoulu oli opinnäytetyömme yhteistyökumppani, joten halusimme haastatella lehtoreita heidän kokemuksistaan toimivista ja tarpeellisista harjoituksista. Ilmaisutaidon opettamisen asiantuntijoilta toivoimme saavamme käytännön vinkkejä menetelmiin, joilla harjoitella ilmeiden käyttöä.

Haastattelut toteutettiin videopuheluiden ja tavallisten puheluiden välityksellä. Puhelut tallennettiin äänittämällä ne ja videopuhelut tallennettiin näytön tallennuksen avulla, jotta haastattelut olisi mahdollista analysoida tarkkaan myöhemmin. Tarkoituksena oli alun perin saada ainakin viittomakieliset haastattelut tehtyä kasvotusten, mutta totesimme sen hankalaksi pitkien välimatkojen vuoksi.

Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi analysoimme materiaalin yhdessä. Aloitimme materiaalin purkamisen kirjoittamalla jokaisen haastattelun pääasiat

ylös ranskalaisin viivoin ja kokonaisin virkkein. Tämän jälkeen teemoittelimme aineiston jakamalla sen neljäksi aineistosta nousevaksi teemaksi ja kirjoitimme haastatteluaineiston puhtaaksi. Myöhemmin tuhosimme tallenteet.

7.4 Teemahaastattelujen tulokset

7.4.1 Palaute harjoitusmateriaalin raakaversiosta

Harjoitusmateriaalin raakaversio koettiin haastatteluissa toimivaksi kokonaisuudeksi ja monin paikoin vahvaksi pohjaksi lopullisen version laatimiselle. Haastateltavien mielestä harjoitusmateriaali oli laaja ja auttaisi monenlaisten taitojen oppimisessa. Mikään harjoitus ei saanut palautteena, että sitä ei tulisi sisällyttää harjoitusmateriaaliin. Harjoitusmateriaalin todettiin etenevän kokonaisuutena pedagogisesta näkökulmasta johdonmukaisesti. Haastateltavat totesivat tehtävien rakenteen huolellisen suunnittelun olevan tärkeää, mikä on todettu myös tietope- rustassa. Positiivinen vahvistaminen ja opiskelijoiden rohkaisu ovat myös tärkeitä, jotta opiskelijat saisivat onnistumisen kokemuksia. Eräs haastateltavista ehdotti, että kirjoittaisimme tehtävien alkuun lyhyet johdannot johdattelemaan aiheeseen ja kehotti myös kertomaan, ettei tehtävän tekemiseen ole vain yhtä oikeaa tapaa.

Erityiskiitosta saivat lämmittelyharjoitukset. Erityisesti ilmaisutaidon asiantuntijat kokivat ne monipuoliseksi ja hyödylliseksi kokonaisuudeksi, joka voisi heidän mukaansa toimia myös teatterialan harrastajilla. He totesivat kasvojen lämmittelyn valmistelevan kasvojen lisäksi myös tunnelmaa ja sosiaalista tilaa, minkä etenkkin ilmaisutaidon asiantuntijat totesivat olevan tärkeää ilmeilyä ja tunneilmaisua koskevia harjoituksia tehtäessä. Eräs haastateltava kehotti lisäämään tehtävänäntoihin hyvän ryhdin ottamisen sekä äänenkäytön lisäämisen joihinkin tehtäviin.

Tunneilmaisua ja itsereflektiota käsittelevä kokonaisuus koettiin kattavaksi. Eräs haastateltava toivoi, että materiaaliin sisällytettäisiin harjoituksia myös ilmeiden hienoisempien sävyjen ilmaisun ja havainnoinnin harjoitteluun. Suurin osa haastateltavista suositteli lisäämään tunneilmaisuharjoituksiin peilin edessä tehtäviä

harjoituksia. Itsensä näkeminen joko peilin tai kameran kautta nähtiin tärkeänä, jotta kasvojen lihakset tulevat tutuksi ja omaa ilmaisua on mahdollista havainnoida. Peili nähtiin erityisen hyödylliseksi itsenäisessä harjoittelussa. Usea haastateltava totesi myös ilmeiden seuraamisen videolta olevan hyödyllinen tapa opetella ilmeiden havainnointia ja mallinnusta.

Erityisesti harjoitus *Tunnealias* (LIITE 3) herätti haastateltavien mielenkiinnon. Alias on arvuuttelupeli, jota hyödynsimme harjoitusmateriaalin raakaversiossa soveltaen sitä ilmeiden harjoitteluun. Haastateltavista kaksi toi esiin ajatuksen kaksipuoleisista Alias-korteista, joissa toisella puolella olisi ilme kuvana ja toisella puolella vastaavan tunnetilan nimi. Ilmettä voitaisiin katsoa ja yrittää arvata, mikä tunnetila on kyseessä. Kuvaa voitaisiin yrittää matkia tai yrittää välittää tunne sanan perusteella katsomatta valokuvaa. Kaksi haastateltavaa ehdotti tunteiden ilmaisun harjoittelua tunnekorttien avulla ja myös ilman ilmettä pelkkää kehoa käyttäen. Tällä tavalla voitaisiin harjoitella koko kehon sanatonta viestintää ja pohtia kehon merkitystä tunnetilan välittämisessä.

Haastateltavat antoivat joitain parannusehdotuksia yksittäisiin sanamuotoihin. Neuvottiin, että ohjeistusten kannattaa olla riittävän selvät, mutta opiskelijalle tulisi kuitenkin jäädä myös tilaa omalle luovuudelle. Esimerkkilauseet kannattaa olla valmiiksi mietittynä, jotta opiskelijan ei tarvitse käyttää niiden miettimiseen aikaa. Kaksi haastateltavaa neuvoi keksimään lauseita itse. Saimme eräältä haastateltavalta kehotuksen pitää lauseet lyhyinä ja helposti muistettavina, jotta opiskelijan ei tarvitse keskittyä miettimään lauseen oikeaa viittomistapaa ilmeilyn harjoittelemisen sijaan. Eräs haastateltava neuvoi, että hyvän materiaalin löydyttyä sitä voi hyvin käyttää useaan kertaan, kun näkökulma on jokaisella kerralla eri. Haastattelussa nousi myös kysymys, ovatko yksittäiset lauseet toimivin tapa opiskella. Usein juuri vuorovaikutustilanteet ovat kaikista hedelmällisimpiä oppimisen kannalta. Kielellisiä muotoiluja koskevan palautteen otimme yksityiskohdaisesti vastaan ja muokkasimme tehtävänantoja edellä kuvattujen kommenttien mukaan.

Eräs haastateltava toi esiin myös mahdollisuuden käyttää gibberish-kieltä. Gibberish on itse keksittyä kieltä, jossa sanat eivät tarkoita mitään (Cambridge Dictionary. Dictionary. English. Gibberish). Tämä poistaisi opiskelijalta vuorosanojen opetteluun vaivan ja auttaisi häntä keskittymään harjoitusten varsinaiseen kohteeseen, tunneilmaisuun. Totesimme, että gibberishiä on mahdollista soveltaa myös viittomakieleen siten, että viittoo itse keksittyjä eleitä, joilla ei ole mitään varsinaista merkitystä viittomakielessä.

Esimerkkilauseista ja opetuskäyttöön sopivasta videomateriaalista kysyttäessä pedagogiikan asiantuntijat totesivat materiaalin löytämisen olevan joskus vaikeaa. Viittomakielen opetukseen sopivaa materiaalia on tuotettu verrattain vähän. Viittomakielisestä kirjastosta löytyy paljon materiaalia. Sitä jalostamalla ja sieltä pätkiä ottamalla se voi toimia erittäin hyvin opetustilanteessa.

7.4.2 Pedagogiset huomiot

Kysyimme haastatteluissa, kuinka opiskelijoita voisi motivoida vaikean aiheen äärelle. Neljä haastateltavista neuvoi, että tällaista aihetta aloittaessa kannattaa tehtävä sanoittaa etukäteen. Tämä helpottaa opiskelijan lähestymistä tehtävään. Opiskelijoille kannattaa olla rehellinen siitä, että tehtävä on haastava. Opiskelijoiden asennetta ja suhtautumista tehtävään helpottaa myös se, että heille selkeästi kerrotaan, miksi tällainen tehtävä tehdään ja mitä siitä on tarkoitus oppia. Näin he eivät aseta rimaa liian korkealle, eivätkä luovuta heti huomattessaan materiaalin olevan vaikeaa.

Erään haastateltavan mukaan ilmeily ei ole helppoa ja sen opettaminen voi olla haastavaa ryhmän turvallisuuden näkökulmasta. Ohjaajan täytyy miettiä, onko ryhmässä tarpeeksi turvallinen ilmapiiri, jotta opiskelijat uskaltavat rohkeasti näyttää omia ilmeitään ja olla hölmönkin näköisiä toisten seurassa. Lisäksi opiskeluhetki kannattaa suunnitella toimivaksi kokonaisuudeksi, jossa tehtävät linkittyvät toisiinsa. Myös konkreettisten esimerkkien antaminen opiskeltavasta asiasta on tärkeää.

Haastateltavien mukaan on hyvin yksilö- ja ryhmäkohtaista, toimivatko opiskelijoille paremmin pari- vai yksilötehtävät. Erään haastateltavan mukaan rohkeus tehdä harjoituksia yhdessä riippuu paljon siitä, millainen ryhmä on ja kuinka hyvin sen jäsenet tuntevat toisensa. Myös opiskelijoiden ikä vaikuttaa paljon. Kyseisen haastateltavan oman kokemuksen mukaan esimerkiksi kahdeksaluokkalaisten itsetunto on niin matala, että heidän on vaikeaa kokea olonsa tarpeeksi turvallisiksi ryhmässä. Tästä syystä yksilöharjoitukset voivat sopia esimerkiksi alemmille opiskelijoille. Kolmen haastateltavan mielestä erityisesti ilmeilyharjoitukset peilin ja kameran edessä on hyvä tehdä yksin opiskelijoiden rohkaisemiseksi. Yksilöharjoittelu soveltuu myös tehtäviin, joissa todella pitää keskittyä omaan tekemiseensä.

Toisaalta myös pari- ja ryhmäharjoitukset voivat olla hyvin hedelmällisiä. Etenkin lämmittelyharjoitusten tekeminen ryhmässä sai haastateltavilta kannustusta, sillä muiden tekemisen näkeminen motivoi opiskelijoita tekemään myös itse. Muiden tekemistä katsomalla voi myös oppia ja huomata asioita, joita ei itse ole tullut ajatelleeksi. Eräs haastateltava huomautti, että itsestään on vaikeaa irrottaa tunnetta ilman ketään, johon peilata sitä. Siksi pariharjoitukset ovat toimivia etenkin viittomakielen ja visuaalisuuden oppimisessa. Ryhmässä työskentely usein myös lisää opiskelijoiden motivaatiota. Parityöskentelyssä on kuitenkin tärkeää miettiä, kuinka palautetta saadaan ja annetaan. Huvikseen ilmeily tai viittominen ilman tavoitteita ja tarkoitusta ei ole kehittävää. Palautteen saaminen niin yksilö- kuin ryhmäharjoituksista on tärkeää, ja myös sen antamista opiskelijoiden olisi hyvä enemmän harjoitella. Tärkeintä harjoitusten luomisessa on monipuolisuus, sillä toisille toimivat paremmin ryhmätehtävät, toisille yksilötehtävät. Tämä toteutui materiaalissamme jo melko hyvin.

7.4.3 Yksilön ilmaisuun vaikuttavat seikat

Haastatteluista nousivat ilmi persoona, rohkeus ja kulttuuri, jotka vaikuttavat henkilön ilmaisuun. Persoona vaikuttaa ilmaisutapaan niin kuuroilla kuin kuulevilla-kin. Kaikista haastatteluista tuli ilmi, että ihmiset ovat persoonaltaan erilaisia ja

kaikilla on erilainen ominainen tapa ilmehtiä ja elehtiä. Erään haastateltavan mukaan, vaikka kuuroja yleisesti pidetään hyvin ilmeikkäinä, myös heissä on henkilöitä, jotka ovat lähes ilmeettömiä. Heittäytyvä ja avoin henkilö oletettavasti myös käyttää ilmeitä elävästi, varautuneempi henkilö taas pidättyväisemmin. Ihmisillä on siis erilaiset resurssit tuottaa ja hallita kasvojen ilmeitä. Tämä ilmenee myös tietoperustassamme.

Toinen vaikuttava asia oli rohkeus. Tämä tuli haastatteluissa ilmi liittyen sekä opiskeluun että yleisesti. Rohkeuteen vaikuttavat persoona ja käsitys omista taidoista. Lisäksi ryhmätilanteissa ryhmän sisäinen dynamiikka vaikuttaa rohkeuteen ilmaista itseään. Eräs haastattelemamme viittomakielen ja pedagogiikan asiantuntija totesi opiskelijoiden arastelevan ilmeiden käyttöä erityisesti opintojen alkuvaiheessa. Toisen haastateltavan mukaan tämä näkyy myös myöhemmin työelämässä. Kahdessa haastattelussa ilmeni, että kuurot puolestaan ovat hyvin tottuneita ilmehtimiseen. Siksi kuurot ovat rohkeita ilmehtimään, jos se kuuluu heidän henkilökohtaiseen tapaansa ilmaista itseään.

Kulttuuritausta vaikuttaa yhteiskunnallisella tasolla. Eräs ilmaisutaidon asiantuntija totesi suomalaisen kulttuurin olevan ilmeiden suhteen melko pidättyväinen verrattuna esimerkiksi amerikkalaiseen kulttuuriin. Amerikkalaiset viittomakielen tulkit ovat erään haastateltavan mukaan todella ilmeikkäitä. Myös kuurojen kulttuuria pidetään hyvin ilmeikkäänä. Suomalaisilla viittomakielen tulkeilla ilmeikkyyteen vaikuttaa suomalaisen kulttuurin lisäksi tulkkikoulutus. Erään haastateltavan mukaan tulkkikoulutuksessa keskitytään viittomakieleen vahvasti kielioopin näkökulmasta ja toisen haastateltavan mukaan opetetaan, että tulkin pitää olla näkymätön. Tulkista saattaa haastateltavan mukaan tuntua, että jos hän tuottaa ilmeitä, hän ei ole enää näkymätön. Haastatteluissa rohkaistiin tulkkeja kuitenkin käyttämään ilmeitä arkailematta.

7.4.4 Ilmeiden ja ilmaisun merkitys tulkin työssä

Haastatteluista nousivat esiin tunnetaidot ja tunteiden skaala. Eräs viittomakielen ja pedagogiikan asiantuntija totesi, että tulkkien kannattaa panostaa ilmeiden viivahteiden ja niiden välittämien sävyjen ymmärtämiseen. Ilmeiden lukutaito kehittyy harjoittelemalla. Ensin erotetaan ääripäissä olevat tunnetilat, jonka jälkeen opitaan erottamaan yhä hienovaraisempia nyansseja tunneskaalalta. Erilaisissa ilmaisua vaativissa ammateissa skaalat ovat erilaiset. Myös taito ilmaista tunteita kuuluu tulkin tunnetaitoihin. Se, että tunnistaa taitonsa, on tärkeä lähtökohta kehittymiselle.

Kolme haastateltavaa toi esiin äänensävyjen ja ilmeen yhteyden viittomakielen tulkkauksessa. Puhujan äänensävyt ilmenevät tulkin ilmeessä ja sen hienoisissa vaihteluissa. Mikäli tulkki on ilmeetön, asiakas voi luulla puhujan puhetyyliä monotoniseksi, mikä ei usein ole tavoiteltavaa. Äänensävyn välittäminen sitä vastaavalla viittomakielisellä ilmaisulla on tulkin tärkeä taito.

Erään haastateltavan mukaan valtaosa tulkeista käyttää aktiivisesti suun ja poskien aluetta ilmeisiin, mutta silmien ja kulmien alueelle toivottiin lisää ilmeikkyyttä. Silmien aluetta käyttämällä voi haastateltavan mukaan esimerkiksi korostaa asioita tai sidostaa lauseen edelliseen asiaan. Haastateltavan mukaan tulkit eivät juurikaan käytä tätä kielipillistä elementtiä. Tulkit eivät yleensä käytä ilmeitä väärissä yhteyksissä, vaan epävarmoissa tilanteissa ilmehtiminen on hyvin pidättyväistä. Ilmeiden erilaisia funktioita viittomakielessä nousi haastatteluista useita: merkityksen korostaminen, syventäminen ja muuttaminen sekä roolinvaihto.

7.5 PowerPoint-esityksen koostaminen

Teemahaastattelujen analysoinnin jälkeen teimme muutoksia harjoituksiin tulosten mukaan. Muokkasimme myös osaa olemassa olevista harjoituksista sekä korjasimme ohjeistuksia helpommin ymmärrettäviksi sen mukaan, millaista palautetta saimme. Vaihdoin osan esimerkkilauseista helpompiin ja lisäsimme

gibberish-kieltä hyödyntävän tehtävän *Mukaviittomista ja siansaksaa*. Lisäsimme harjoituksiin myös vuorovaikutuksellisuutta.

Huomasimme, että joitain tehtäviä voi toteuttaa useammalla kuin yhdellä tavalla, joten lisäsimme ohjeistuksiin yksilö-, pari- ja ryhmätehtävävariaatioita. Lisäsimme myös muutaman kokonaan uuden harjoituksen perustuen haastateltavien antamiin vinkkeihin. Lisättyjä harjoituksia olivat *Heitä ilme peiliin*, *Mukaviittomista ja siansaksaa* sekä *Ilmeikäs viikonloppu*. Poistimme puolestaan joitain harjoituksista kokonaan, koska koimme haastatteluista saamamme tiedon perusteella, etteivät ne olleet harjoiteltavien asioiden kannalta relevantteja tai että niiden toteuttaminen olisi opiskelijalle tarpeettoman haastavaa.

Kokosimme harjoitusmateriaalin PowerPoint-esityksen muotoon, sillä se olisi mahdollista avata kaikilla tietokoneilla niin kotona kuin koulun tiloissa ja opiskelijat voisivat myös siirtää materiaalin itselleen esimerkiksi muistitikulle. Lisäksi PowerPoint-esitykseen on helppoa upottaa tekstin lisäksi myös kuvia ja videoita, joita tarvitsimme materiaalin liitteiksi. Jokaisen viiden osa-alueen ensimmäiseen diaan kirjoitettiin lyhyt johdanto aiheen äärelle. Myös jokaisen harjoituksen omaan diaan kirjoitettiin pieni johdatus tehtävään ja sen tarkoitukseen.

Osaan harjoituksista kuvasimme materiaalia esimerkiksi ja malliksi opiskelijoille. Harjoitukseen *Samat viittomat, eri viesti* pyysimme malliksi natiivin viittojan, koska halusimme varmistaa ilmaisun oikeellisuuden. Valokuvat ja lyhyet videot upotimme suoraan dioihin, pidemmät videot latasimme Stream-palveluun ja lisäsimme dioihin linkit, jotta jokainen varmasti saisi videot näkyviin, vaikka ne eivät diaesityksessä toimisikaan. Upotimme videot diaesitykseen niin, että ne toistuvat automaattisesti, jotta harjoitusmateriaali olisi mahdollisimman helppokäyttöinen.

7.6 Harjoitusmateriaalin testaus

Toteutimme harjoitusmateriaalin testaamisen lomakehaastatteluna. Toteutimme lyhyehkön strukturoidun lomakehaastattelun, jossa kartoitimme testiryhmien kokemuksia materiaalin käytöstä. Haastattelulla oli tarkoitus selvittää testaaajien kokemusten perusteella sitä, pääsikö harjoitusmateriaali sille asetettuihin tavoitteisiin.

Lomakehaastattelua varten testasimme harjoitusmateriaalia kahdella testiryhmällä tammikuussa 2020. Testiryhmät koostuivat yhteensä 29:stä Diakonia-ammattikorkeakoulun viittomakielen ja puhevammaisten tulkkauksen koulutuksen ensimmäisen vuosikurssin tulkkiopiskelijasta, jotka oli jaettu kahteen ryhmään. Valitsimme nämä opiskelijaryhmät testaaajiksi, koska harjoituksemme toimivat loogisena jatkumona heidän siihenastisille opinnoilleen. Lisäksi heillä on vielä runsaasti aikaa hyödyntää harjoituksia ennen ryhmien jakautumista viittomakielen ja puhevammaisten tulkkien opintoihin toisen vuoden jälkeen. Siten heillä on parhaat edellytykset hyödyntää harjoituksista oppimaansa viittomakielen parissa. Harjoitusmateriaalin esittelyyn ja testaamiseen oli kummallakin kerralla varattu aikaa 30 minuuttia, jonka jälkeen testaaajat täyttivät palautelomakkeet.

Rajallisen ajan vuoksi esittelimme kummallekin testiryhmälle eri tehtävät lämmitelyharjoituksia lukuun ottamatta. Pyrimme muodostamaan testauskerroista kokonaisuuden, joka etenee helpoista tehtävistä haastavampiin. Ensimmäisellä ryhmällä ei ollut tietokoneita käytettävissään, joten esittelimme neljä harjoitusta, joissa ei tarvinnut katsoa videoita tai kuvata itseään. Toisella ryhmällä oli pääsy tietokoneluokkaan, joten valitsimme heille harjoituksia, joissa hyödynnettiin tietokonetta. Valitut harjoitukset näkyvät haastattelulomakkeissa (LIITE 2). Ensimmäisellä testauskerralla kaikki lomakkeessa olevat harjoitukset ehdittiin tehdä, mutta toisella testauskerralla valitut harjoitukset olivat kestoltaan pidempiä, joten varalla ollut lomakkeen viimeinen harjoitus jäi testaamatta.

Palautteet analysoitiin jaotteleamalla ne ensin kysymysten mukaan. Jokaisen kysymyksen alle kirjattiin vastaukset, jonka jälkeen vastauksista kerättiin yhteiset

piirteet. Yhteisten piirteiden perusteella kirjoitettiin yhtenäinen analyysi. Sen jälkeen muokkasimme harjoitusmateriaalia testiryhmältä sekä testauksen yhteydessä työelämäohjaajaltamme saadun palautteen perusteella.

7.7 Lomakehaastattelun tulokset ja harjoitusmateriaalin viimeistely

Lämmittelyharjoituksista pitivät kaikki vastaajat. Harjoituksia pidettiin rentouttavina, hauskoina, innostavina sekä tarkoituksenmukaisina. Moni vastaaja kertoi, että lämmittelyn jälkeen oli matalampi kynnyks aloittaa varsinaiset ilmeharjoitukset. Vastaajat kokivat, että lämmittelyllä on tärkeä tehtävä harjoituksiin valmistautumisessa. Usealle vastaajalle lämmittelyharjoitukset olivat uusia, ja muutaman vastaajan mukaan niitä voisi tehdä useamminkin.

Suurin osa vastaajista piti *Matki perässä!* -harjoitusta hyödyllisenä ja hauskana. Positiiviseksi koettiin erityisesti se, että siinä pystyy vertailemaan omia ilmeitään annettuun malliin. *Samat viittomat, eri viesti* -harjoitusta pidettiin hyödyllisenä, koska se sai huomaamaan ilmeiden käytön ja vartalon asennon tärkeyden ilmaisun kannalta sekä niiden vaikutuksen lauseen rakenteeseen. Muutama vastaajista koki harjoituksen haastavaksi, koska ei ymmärtänyt kaikkia viittomakielisiä lauseita suomeksi. *Kielto ja tunne* -harjoitus oli useimpien vastaajien mielestä hauska ja monipuolinen. Se myös antoi uutta näkökulmaa erilaisiin vivahteisiin, joita kielteiseen ilmaisuun voi kuulua. Harjoitukseen toi haastetta se, että osa esimerkkilauseista oli vastaajien viittomakielen taitoon nähden liian vaikeita. Muokkasimme lauseita palautteen perusteella. Harjoitus oli alun perin ajateltu toteutettavaksi yksin, mutta toteutimme sen testaustunnilla aikaa säästääksemme pari-harjoituksena, ja tämä ratkaisu oli monen vastaajan mielestä toimiva. Lisäsimme vaihtoehdon tehtävän toteuttamisesta parin kanssa myös diaesitykseen.

Osalle vastaajista harjoitus *Heitä ilme peiliin* oli ennestään tuttu. Harjoitus koettiin sopivan haastavaksi sekä hyväksi heittäytymisen ja spontaaniuden harjoitteluun. Lisäksi vastaajat kokivat, että siinä saa monipuolisesti harjoiteltua erilaisia ilmeitä ja vaikeustasoa pystyy itse säätämään. *Erilaiset hymyt* -harjoitus oli monen vas-

taajan mielestä haastava, koska oli vaikeaa tehdä ero toisiaan muistuttavien tunnetilojen välille. Muutaman vastaajan mielestä olisi ollut helpompaa hahmottaa omia ilmeitään esimerkiksi peilin avulla, joten lisäsimme sen vaihtoehtoiseksi toteutusmuodoksi. Suurin osa vastaajista koki harjoituksen kuitenkin mielenkiintoiseksi ja hyödylliseksi. *Juujuu – kai?* -harjoitus koettiin tarpeelliseksi, koska vakuutteluun tarvitaan paljon erilaisia keinoja ja vastaajat kaipasivat siihen harjoitusta. Monen vastaajan mielestä harjoitus oli haastava. *Ilmeikäs viikonloppu* korostaa vastaajien mielestä ilmeiden käytön tärkeyttä ja opettaa ilmaisemaan paljon erilaisia tunteita. Harjoitus tuntui monen mielestä haastavalta, mutta sen tekeminen oli hauskaa ja opettavaista. Työelämäohjaajan palautteen perusteella muokkasimme *Ilmeikäs viikonloppu* -tehtävän aiheita ja samalla muutimme tehtävän nimeksi *Ilmeikästä kerrontaa*.

Vastaajista valtaosa oli sitä mieltä, ettei testattavassa materiaalissa ollut liian vaikeita harjoituksia, ja testausmateriaali saikin kehuja sopivasta haastavuudesta. Harjoitus *Samat viittomat, eri viesti* koettiin kahdessa vastauksessa liian vaikeaksi, koska kaikki videon viittomat eivät olleet ennestään tuttuja. Harjoitus sai myös palautetta videon liian nopeasta tahdistista. Lisäsimme diaesitykseen viittomakielisten lauseiden suomennokset, koska niitä toivoivat niin testiryhmä kuin työelämäohjaajakin. Lisäksi editoimme harjoituksen videoon enemmän taukoja testaajien huomioiden perusteella. Muita haastaviksi nostettuja harjoituksia olivat *Erilaiset hymyt, Ilmeikäs viikonloppu, Juujuu – kai?* sekä *Kielto ja tunne*.

Suurin osa vastaajista kertoi voivansa kuvitella tekevänsä harjoituksia itsenäisesti kotona. Kymmenen vastaajaa arvioi voivansa harjoitella ilmeitä harjoitusmateriaalin avulla 1–2 kertaa viikossa, ja muutama totesi voivansa harjoitella rutiininomaisesti, vaikka joka päivä. Viisi sanoi suoraan, etteivät he tekisi harjoituksia kotona laiskuuden tai jonkin muun syyn vuoksi. Vastauksista paistoi läpi, että vastaajat kokivat, että harjoituksia olisi hyvä tehdä myös kotona. Kuitenkin sitä, kuinka usein harjoitusmateriaalia tulisi todellisuudessa hyödynnettyä kotona, oli vaikea arvioida.

Materiaali sai kokonaisuudessaan vastaajilta paljon positiivista palautetta, ja sen testauksesta pidettiin. Tunti ja sen sisältämät harjoitukset koettiin hauskoina ja

hyödyllisinä. Opinnäytetyömme aihetta pidettiin tärkeänä, ja siitä koettiin olevan hyötyä uutta opetussuunnitelmaa noudattaville opiskelijoille. Kokonaisuus koettiin monipuoliseksi ja hyvin toteutetuksi. Osa vastaajista koki, että harjoitusten tekemiseen oli liian vähän aikaa ja että testauskerta olisi saanut kestää pidempäänkin.

Osa harjoitusmateriaalista jäi kokonaan testaamatta aikataulullisista syistä. Tämä saattaa hieman heikentää tulostemme luotettavuutta. Osa saamistamme palautteista voimme soveltaa kuitenkin testaamatta jääneisiinkin harjoituksiin.

8 VALMIS HARJOITUSMATERIAALI

Harjoitusmateriaali (LIITE 3) on PowerPoint-diaesitys, johon on lisätty tekstiä, kuvia, videoita ja linkkejä. Materiaalia voi hyödyntää oppitunneilla ohjatusti tai itsenäisesti kotona. Osa harjoituksista on toteutettavissa yksin, osa pareittain tai ryhmässä, ja osassa on ohjeistukset useampaan toteutustapaan.

Harjoitusmateriaali sisältää yhteensä 21 harjoitusta, jotka on jaettu viiteen osa-alueeseen. Harjoitukset jakautuvat osa-alueiden kannalta seuraavasti:

- lämmittely: 5 harjoitusta
- tunneilmaisu ja itsereflektio: 8 harjoitusta
- myönteinen ja kielteinen ilme: 2 harjoitusta
- vakuutteluilme: 3 harjoitusta
- kysymysilme: 3 harjoitusta

Lämmittelyharjoitusten tarkoitus on johdatella opiskelija ilmeiden äärelle sekä lämmitellä opiskelijan kasvojen lihakset harjoittelua varten. Lämmittelyharjoituksia seuraavien tunneilmaisu- ja itsereflektioharjoitusten avulla opiskelija voi harjoitella ilmeiden tuottamista sekä havainnoida ilmeitä omilta ja toisen kasvoilta. Viimeiset kolme osa-aluetta noudattavat samaa tyyliä tunneilmaisu- ja itsereflektioharjoitusten kanssa, mutta niissä on paneuduttu tarkemmin tiettyjen viittomaikielen kieliopissa hyödynnettävien ilmeiden muodostamiseen ja niiden havainnointiin.

Materiaali koostettiin niin, että kutakin osa-aluetta ennen tulee osa-alueeseen johdatteleva johdantodia. Lisäksi jokaisen tehtävän yhteydessä on lauseen tai kahden mittainen johdanto tehtävän tarkoituksesta ja siinä harjoiteltavista asioista. Johdannoilla on pyritty lisäämään materiaalin ja opiskelijan välistä vuoropuhelua. Johdannot johdattelevat opiskelijan tietyn aiheen tai osa-alueen äärelle kertomalla tulevista harjoituksista; miksi ne ovat tärkeitä ja mitä niiden kautta voi oppia. Eräissä johdannoissa annetaan opiskelijalle vinkkiä esimerkiksi siitä, ettei harjoitusta kannata ottaa liian vakavasti, vaan tarkoitus on irrotella ilmeiden

kanssa. Jokainen harjoitus on kirjoitettu omille dioilleen. Harjoituksilla on nimet, mutta ne on myös numeroitu, jotta harjoituksiin olisi helppo viitata. Harjoitukseen liittyvät teksti-, kuva- tai videomateriaalit liitettiin mahdollisuuksien mukaan ohjeistuksen kanssa joko samaan tai seuraavaan diaan.

Harjoituksiin liittyvät esimerkkilauseet on keksitty itse. Video- ja kuvamateriaalia on liitetty niihin harjoituksiin, joissa on tarkoitus havainnoida ilmeitä. Myös vaikeasti selitettävissä olevat tehtävät, kuten monet lämmittelyharjoituksista, *Heitä ilme peiliin* sekä *Ilmeikästä kerrontaa* on havainnollistettu diaan upotetuilla videoilla ja kuvilla selkeyden lisäämiseksi.

9 POHDINTA

Harjoitusmateriaali on onnistunut kokonaisuus ja saavutti tavoitteen monipuolisesta ja hyödyllisestä materiaalista, mistä saimme vahvistuksen testatessamme harjoituksia ensimmäisen vuoden opiskelijoilla. Ryhmät olivat selkeästi innostuneita ja motivoituneita harjoitusten tekemisestä, ja myös kirjallinen palaute vahvisti tätä päätelmää. Saimme kokoon määrällisesti paljon harjoituksia käytettävissä olleeseen aikaan nähden. Harjoitusten määrä tuo harjoitusmateriaaliin monipuolisuutta ja innostaa tekemään harjoituksia useita kertoja, sillä joka kerta ei tarvitse keskittyä samoihin harjoituksiin. Haastatteluista saimme arvokasta tietoa sekä palautetta harjoituksistamme. Ilman niitä emme olisi pystyneet rakentamaan harjoituksista yhtä toimivia kuin ne ovat nyt. Alun perin luonnostelemamme rungot näkyvät kuitenkin harjoituksissa edelleen, mikä kertoo niiden olleen hyviä jo ideatasolla.

Työelämäohjaajamme mukaan materiaalimme on pakettina toimiva, harjoitukset ovat kaivattuja ja hyödyllisiä, ja ne tulevat opetuksessa käyttöön (Hely Korte, henkilökohtainen tiedonanto 23.1.2020). Tämä on tilanteena ideaali ja koko työemme pyrkimys. Mikäli harjoitukset tulevat opiskelijoiden käyttöön lehtoreiden johdolla, ne voivat vaikuttaa positiivisesti tulevien tulkkien kielitaitoon.

Harjoituksemme opettavat pitkäaikaisessa käytössä paljon ilmeiden käytöstä ja muista viittomakielen ei-manuaalisista piirteistä. Ei-manuaalisia piirteitä käytetään viittomakielessä tunteiden ilmaisun lisäksi kielipillisinä operaattoreina. Mikäli ilme ei ole linjassa viittavan asiasisällön kanssa tai niiden tulkinta on epävarmaa, ei viitottu viesti välity vastaanottajalle oikein. (Ekman 1972, 207–216, Filhol, M., Hadjadj, M. & Choisier A. 2014, 54). Ei-manuaalisten piirteiden ahkera harjoittelu on tärkeää: se vahvistaa kielitaitoa ja erityisesti viittomakielistä ilmaisua. Päätelemme, että tulkkien parempi kielitaito taas vahvistaa viittomakielisten yhdenvertaista asemaa yhteiskunnassa.

Harjoitusmateriaalin käyttäminen tuntityöskentelyssä voi kuitenkin olla haasteellista ajankäytöllisistä syistä. Myöskin opiskelijoiden itsenäinen materiaalin käyttö

riippuu paljon lehtoreista, sillä materiaalin tunnettuus opiskelijoiden keskuudessa riippuu heistä. Materiaalin todellinen hyödyllisyys opiskelijoille ja sitä kautta tulkkauslalle tulee selviämään lähivuosina.

Harjoitusmateriaalia työstäessämme meiltä jäi käyttämättä muutama idea, joita mielestämme voisi hyvin hyödyntää jatkossa. Esimerkiksi työtämme voisi laajentaa koskemaan myös muita ei-manuaalisia elementtejä kuin ilmeitä. Harkitsimme myös esimerkiksi fyysisten korttien tekemistä osaksi Alias-harjoituksen materiaalia, koska usea haastateltavamme kannusti sellaisiin. Heidän mukaansa kaksipuoliset ilmekortit olisivat monipuolisia työvälineitä harjoitteluun. Koimme kuitenkin, että fyysinen materiaali ei toimisi ihanteellisesti osana sähköistä materiaalia, joten päätimme jättää kortit pois. Mikäli aika ei olisi ollut niin rajallinen, korttien tekemistä sähköiseen muotoon olisi voinut harkita. Hyvä idea olisi myös käyttää Aku Anka -lehdestä tuttua tunnetilataulukkoa osana omien ilmeiden harjoittelua. Tunnetilataulukossa on kuvattuna Aku Ankan 32 tunnetilaa. Luomastamme materiaalista tunnetilataulukon liittyvä harjoitus jäi pois, koska koimme sen samankaltaiseksi jo valmiina olevan *Matki perässä!* -harjoituksen kanssa. Taulukon käyttäminen sai kuitenkin kannustusta myös eräältä haastateltavamme, joten jatkossa myös sen työstämisestä voisi olla hyötyä.

Työmme lähtökohtia olivat Paunun oppikirjat *Viito elävästi 1* (1987) ja *2* (1992). Paunu on myös koonnut viittomakielen harjoitteluun tarkoitettua videomateriaalia *Opi ymmärtämään viittomakieltä*. Videoilla syntyy viittomakieliset viittovat erilaisia lauseita, ja niiltä oppii kieliopin lisäksi myös paljon viittomakielen ei-manuaalisten piirteiden käytöstä. Videot ovat todella vanhoja ja kuvanlaadultaan huonoja, ja aluksi haaveenamme olikin toteuttaa uudistetut versiot videoista. Työmme aihe muokkautui ajan kuluessa toiseksi, mutta mielestämme videoiden uudelleen kuvaaminen olisi edelleen hyödyllistä ja tärkeää viittomakieltä opiskeleville. Eräältä haastateltavalta saimme idean myös itsenäistä opiskelua varten kehitettävään laajempaan materiaalipankkiin, jossa olisi harjoituksia kaikista viittomakielen opiskelun osa-alueista. Meidän harjoitusmateriaalimme olisi hyvä alku materiaalipankille. Kyseisen haastateltavan mukaan opiskelijat kysyvät usein, kuinka voisivat opiskella itsenäisesti lisää ja mistä löytäisi siihen hyvää valmista materiaalia. Olisi kätevää, jos lehtori pystyisi nimeämään tietyn kohteen,

josta löytää erilaisia harjoituksia itsenäiseen käyttöön. Materiaalipankkiin voisi liittää esimerkiksi muita opinnäytetyöme kanssa samankaltaisia opinnäytetyön tuotteita.

LÄHTEET

- Cambridge Dictionary. Dictionary. English. Gibberish. Saatavilla 9.12.2019
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gibberish>
- Caradec, F. (2005). *Dictionary of Gestures. Expressive Comportments and Movements in Use around the World*. Pariisi: Librairie Arthème Fayard.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. Etusivu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Opetussuunnitelmat (OPS). Saatavilla 22.9.2019
<https://www.diak.fi/wp-content/uploads/2019/08/Rakennekaavio-Tulkki-AMK-viittomakielen-ja-puhevammaisten-tulkkaus.pdf>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. Hakeminen. Koulutukset. AMK-tutkinnot. Tulkki (AMK), viittomakielen ja puhevammaisten tulkkaus. Saatavilla 10.12.2019
<https://www.diak.fi/hakeminen/koulutukset/amk/tulkki-viittomakieli-tulkkaus/>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla 10.12.2019
<https://www.diak.fi/>
- Diakonia-ammattikorkeakoulun koulutushaku. Haku. Tulkki AMK. Tulkki AMK, viittomakieli ja tulkkaus. G47vip. OKO01PS19TKU Opiskeluvalmiudet. Saatavilla 10.12.2019
<https://koulutus-haku.diak.fi/search.php?setFacet=studentGroupsFacet&term=tulkki&field=studentGroups&val=G47vip#result-14551>
- Ekman, P. (1970). Universal Facial Expression of Emotions. *California Mental Health Research Digest* 8(4), 151–158. Saatavilla 1.12.2019
<https://www.paulekman.com/wp-content/uploads/2013/07/Universal-Facial-Expressions-of-Emotions1.pdf>
- Ekman, P. (1972). Universals and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotions. Teoksessa J. Cole (toim.), *Nebraska Symposium on Motivation* (s. 207–282). Lincoln, NB: University of Nebraska Press. Saatavilla 1.12.2019
<https://www.paulekman.com/wp-content/uploads/2013/07/Universals-And-Cultural-Differences-In-Facial-Expressions-Of.pdf>

- Ekman, P. (29.10.2006). How to Spot a Terrorist on the Fly. *Washington Post*. Saatavilla 6.3.2020 https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/10/27/AR2006102701478_2.html
- Ekman, P. (2015). What Scientists Who Study Emotions Agree About. *Perspectives on Psychological Science* 2016 11(1), 31–34. Saatavilla 6.3.2020 <https://www.paulekman.com/wp-content/uploads/2013/07/What-Scientists-Who-Study-Emotion-Agree-About.pdf>
- Filhol, M., Hadjadj, M. & Choisier A. (2014). Non-manual features: the right to indifference. Teoksessa O. Crasborn, E. Efthimiou, E. Fotinea, T. Hanke, J. Hochgesang, J. Kristoffersen & J. Mesch (toim.), *Beyond the Manual Channel. Proceedings of the 6th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages. 9th International Conference on Language Resources and Evaluation, LREC 2014* (49–54). European Language Resources Association (LREC). Saatavilla 5.1.2020 <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2014/workshops/LREC2014Workshop-SignLanguage%20Proceedings.pdf>
- Grandley, A. (2003). When “The Show Must Go On”: Surface Acting and Deep Acting as Determinants of Emotional Exhaustion and Peer-rated Service Delivery. *Academy of Management Journal* (2003) 46(1), 86–96. Saatavilla 6.3.2020 <http://scripts.cac.psu.edu/users/a/a/aag6/alicia%20amj.pdf>
- Heino-Kuoppamäki, H. (2014). *Aika sanaton – sanaton aika. Sanattoman viestinnän merkitys toimivan vuorovaikutussuhteen luomisessa*. (Opin näytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla 1.3.2019 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/75365/heino-kuoppamaki_henna.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jantunen, T. (2003). *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. (s. 21–188). Helsinki: Finn Lectura.

- Jantunen, T. (i. a.). *Katsaus suomalaisen viittomakielen kielitieteelliseen tutkimukseen*. Jyväskylän yliopisto, kielen laitos. Saatavilla 6.1.2020 http://users.jyu.fi/~tojantun/articles/jantunen_tark-1.pdf
- Kalliala, E. (2002). *Verkko-opettamisen käsikirja*. Helsinki: Finn Lectura. Kielitoimiston sanakirja. Ilme. Saatavilla 9.10.2019 <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>
- Klemi, M. (1998). *Sanaton kieli*. Espoo: Weilin+Göös.
- Koli, H. (2016). *Innoita oppimaan. Miten luoda oppimiselle mahdollisuuksia ja tehdä oppimisesta mukaansatempaavaa*. Helsinki: House of Leading & Learning Oy.
- Kotimaisten kielten keskus. Kielitieto. Kielet. Suomen viittomakielet. Saatavilla 1.3.2019 https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/suomen_viittomakielet
- Kuurojen Liitto ry. Viittomakielet. Viittomakielet ja viittomakieliset. Saatavilla 12.3.2019 <https://www.kuurojenliitto.fi/fi/viittomakielet/viittomakielet-ja-viittomakieliset>
- Luzardo, M., Viitaniemi, V., Karppa, M., Laaksonen, J. & Jantunen, T. (2014). Estimating head pose and state of facial elements for sign language video. Teoksessa O. Crasborn, E. Efthimiou, E. Fotinea, T. Hanke, J. Hochgesang, J. Kristoffersen, & J. Mesch (toim.), *Beyond the Manual Channel. Proceedings of the 6th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages. 9th International Conference on Language Resources and Evaluation, LREC 2014* (s. 105–112). European Language Resources Association (LREC). Saatavilla 5.1.2020 <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2014/workshops/LREC2014Workshop-SignLanguage%20Proceedings.pdf>
- Morris, D. (1977). *Eleet kertovat, ilmeet puhuvat*. Helsinki: Otava.
- Mykrä, T. ja Hätönen, H. (toim.) (2008). *Opas opetusmenetelmistä*. Helsinki: Edita Prima.
- Nilsson, B. & Waldemarson A-K. (2016). *Människor emellan*. Tukholma: Natur & Kultur.
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti J. (2015). *Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan*. (3.–4. p.). Helsinki: Sanoma Pro.

- Oomen, M. & Pfau, R. (2017). *Signing NOT (or not): A typological perspective on standard negation in Sign Language of the Netherlands*. Amsterdam: Linguistic Typology.
- Packard, N. ja Race, P. (toim.) (2001). *Käytännön vinkkejä opetustyöhön*. Järvenpää: Yrityssanoma.
- Paunu, J. (1987). *Viito elävästi 1: Viittomakielen alkeistason oppi- ja harjoituskirja 1. Viittomakielen alkeistason oppi- ja harjoituskirja*. (1.–5. p. ed.) Helsinki: Kuurojen liitto.
- Paunu, J. & Piisilä, A. (1992). *Viito elävästi 2: Viittomakielen luonnetta ja rakenteellisia erityispiirteitä selvittelevä oppi- ja harjoituskirja viittomakielen jatkokursseille*. Helsinki: Kuurojen liitto.
- Porter, S., Brink, L. & Wallace, B. (2011). *Secrets and Lies: Involuntary Leakage in Deceptive Facial Expressions as a Function of Emotional Intensity*. *Journal of Nonverbal Behavior* (2012) (s. 36, 23–37). Saatavilla 6.3.2020 https://people.ok.ubc.ca/stporter/Publications_files/Secrets&Lies%20Final.pdf
- Ranta, I. & Kortetjärvi-Nurmi, S. (2018). *Näin teet oppikirjan*. Tampere: Media-pinta.
- Rissanen, T. (1985). *Viittomakielen perusrakenne*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja No 12. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rissanen, T. (2000). Suomalaisen viittomakielen lauseoppia. Teoksessa Malm, A. (toim). *Viittomakieliset Suomessa* (s. 147–167). Helsinki: Finn Lectura.
- Rozga, A., Hutman, T., Young, G., Rogers, S., Ozonoff, S., Dapretto, M. & Sigman, M. (2010). *Behavioral Profiles of Affected and Unaffected Siblings of Children with Autism: Contribution of Measures of Mother–Infant Interaction and Nonverbal Communication*. *Journal of Autism and Developmental Disorders* (2011) 41, (s. 287–301). Saatavilla 6.3.2020 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3044086/>
- Savolainen, L. (2000). Viittoman rakenne. Teoksessa Malm, A. (toim). *Viittomakieliset Suomessa* (s. 168–188). Helsinki: Finn Lectura.
- SoleOPS Diak. Lukuvuosi 2016–2017. Amk-tutkintoon johtava. Tulkki [AMK], viittomakieli ja tulkkaus [Turku]. Ryhmän opintojaksot. Opiskelutai-

dot ja -välineet. Saatavilla 12.3.2019 https://soleops.diak.fi/opsnet/disp/fi/ops_OpetTapTeks/tab/tab/sea?opet-tap_id=4164674&stack=pus

Suomen Mielenterveys ry. Mielenterveys. Itsetuntemus. Tunnetaidot. Tunnetaitojen perusteet. Saatavilla 2.12.2019 <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>

Suvi - Suomen viittomakielten verkkosanakirja. Viittomaluetelot. Artikkelit 1219 Saatavilla 27.4.2019 <http://suvi.viittomat.net/index.php>

Tietoarkisto. Opiskelijoille. Menetelmäopetuksen tietovaranto, MOTV. Kvali-MOTV. Osio 6. Luku 6.3. Luku 6.3.2. Saatavilla 17.10.2019 https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

Tilastokeskus. Tietoa tilastoista. Käsitteet. T. Tutkimus- ja kehittämistoiminta. Saatavilla 10.3.2020 http://www.stat.fi/meta/kas/t_ktoiminta.html

Tracy, J. & Randles, D. (2011). *Four Models of Basic Emotions: A Review of Ekman and Cordaro, Izard, Levenson, and Panksepp and Watt. Emotion Review*, (s. 397–405). Saatavilla 6.3.2020 http://www.trieft.org/wp-content/uploads/2015/01/Models_of_emotion_Review_2011.pdf

Vivolin-Karén, R. & Alanne, K. (2004). *Viittomakieli 1: Suomalaista viittomakieltä aikuisopiskelijoille*. Helsinki: Kuurojen liitto.

LIITE 1. Teemahaastattelujen kysymykset

Haastatteluteemat ja -kysymykset pedagogiikan ja ilmaisutaidon asiantuntijoille

Opettaminen:

Harjoitteletko itse ilmeitä?

Millaisia harjoituksia olet käyttänyt ilmeiden opettamiseen?

Ovatko mielestäsi toimivampia yksilö- vai ryhmäharjoitukset?

Minkälaiset asiat on tehokkaampaa opetella yksin, mitkä ryhmässä?

Miten innostat oppilaitasi uusien ja vaikeiden aiheiden äärelle?

Tuleeko mieleesi paikkaa, josta voisi löytää lyhyitä tarinoita tai lauseita opetuskäyttöön?

Harjoitusmateriaali:

Olisiko sinulla lisätä ideoita kasvojen ja äänen lämmittelyyn?

Mitä mieltä olet luomistamme harjoituksista?

Ovatko tehtävänannot mielestäsi selkeitä?

Mitä muuttaisit harjoituksista?

Onko sinulla ehdottaa lisää harjoituksia?

Haastatteluteemat ja -kysymykset pedagogiikan ja viittomakielen asiantuntijoille

Opettaminen:

Millaisia haasteita opiskelijoilla on ilmeiden käyttöön liittyen?

Miten innostat opiskelijoitasi uusien tai vaikeiden aiheiden äärelle?

Tuleeko mieleen paikkaa, josta löytää lyhyitä tarinoita tai lauseita opetuskäyttöön? Vai keksitkö ne aina itse?

Ovatko mielestäsi toimivampia yksilö- vai ryhmäharjoitukset?

Minkälaiset asiat on tehokkaampaa opetella yksin, mitkä ryhmässä?

Harjoitusmateriaali:

Mitä mieltä olet luomistamme harjoituksista?

Mitä muuttaisit harjoituksista?

Onko sinulla ehdottaa lisää harjoituksia?

Kuinka harjoituksia voisi monipuolistaa?

Miten vakuuttelu- ja myöntöilmettä voisi parhaiten opetella?

Haastatteluteemat ja -kysymykset viittomakielen ja ilmaisutaidon asiantuntijoille

Ilmeiden käyttö viittomakielessä:

Oletko itse joutunut harjoittelemaan ilmeiden käyttöä?

Onko viittomakielisen tarpeen ylipäättään harjoitella ilmeiden käyttöä?

Entä kuulevan? Millaisia harjoituksia olet itse käyttänyt ilmeiden käytön opettamiseen?

Mitä tulkkien olisi hyvä kehittää ilmeiden käytössään?

Onko olemassa joku tietty asia ilmeisiin liittyen, mikä hankaloittaa tulkkien viittomisen ymmärtämistä?

Onko kuulevien ilmeiden käyttö erilaista tai vaikeampaa ymmärtää verrattuna viittomakielisiin?

Miten, miksi?

Mitä tulkkiopiskelijan olisi tärkeää harjoitella ilmeiden käytössään?

Harjoitusmateriaali:

Mitä mieltä olet luomistamme harjoituksista?

Mitä muuttaisit harjoituksista?

Onko sinulla ehdottaa lisää harjoituksia?

LIITE 2. Lomakehaastatteluiden lomakkeet

Palaute ilmeharjoituksista

23.1.

1. Miltä ilmeharjoitukset tuntuivat? (esim. innostava, ärsyttävä, kiva, tylsä, monipuolinen, yksipuolinen, hyödyllinen, turha, tuttu, uusi)

Lämmittely

Heitä ilme peiliin

Erilaiset hymyt

Juujuu – kai?

(Ilmeikäs viikonloppu)

---

2. Mikä harjoituksista oli mielestäsi hyödyllisin? Miksi?

---

3. Oliko jokin harjoituksista liian vaikea? Miksi?

---

4. Voisitko kuvitella tekeväsi harjoituksia itsenäisesti kotona? Jos kyllä, kuinka usein harjoittelisit?

---

5. Mitä muuta haluat sanoa?

Palaute ilmeharjoituksista

30.1.

1. Miltä ilmeharjoitukset tuntuivat? (esim. innostava, ärsyttävä, kiva, tylsä, monipuolinen, yksipuolinen, hyödyllinen, turha, tuttu, uusi)

Lämmittely

Matki perässä!

Samat viittomat, eri viesti

Kielto ja tunne

(Vähäeleisyyden äärellä)

---

2. Mikä harjoituksista oli mielestäsi hyödyllisin? Miksi?

---

3. Oliko jokin harjoituksista liian vaikea? Miksi?

---

4. Voisitko kuvitella tekeväsi harjoituksia itsenäisesti kotona? Jos kyllä, kuinka usein harjoittelisit?

---

5. Mitä muuta haluat sanoa?

LIITE 3. Harjoitusmateriaali

LÄMMITELLÄÄN!

Pikajuoksija verryttelee lihaksensa ennen starttia ja oopperalaulaja avaa äänensä ennen esitystä. Lämmittely on tärkeä osa suoritusta, sillä se auttaa niin kehoa kuin mieltäkin valmistautumaan. Ota siis hyvä ryhti, niin lämmitellään hieman ennen varsinaisen ilmeilyn aloittamista!

I. LIHAKSET RENNOIKSI

Kunnon alkulämmittely antaa paremmat edellytykset harjoituksissa onnistumiselle!

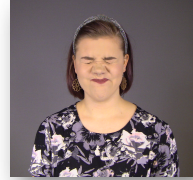
Kasvoissasi sijaitsee valtava määrä lihaksia, joita tarvitset ilmeilyyn. Käytä minuutti antaen niille kunnon hieronta!

2. RUSINA JA AURINKO

Jumppaa kasvojesi lihaksia, jotta ne taipuvat ilmeilyyn sujuvammin.

1. Rutista kasvoasi pieneksi kuin rusina. Silmät, posket, suu – rutista kaikki niin ruttuun kuin suinkin saat. (Kuva 1)
2. Avaa sitten kasvoasi apposen auki - suu ja silmät aivan ammolleen. (Kuva 2)
3. Toista muutamia kertoja.

Kuva 1

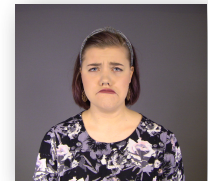
Kuva 2

3. ILOINEN! SURULLINEN!

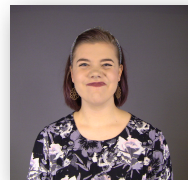
1. Väännä suupieliäsi ylöspäin mahdollisimman leveään hymyyn. Käännä sitten suupielet niin alas kuin ne vain taipuvat. Toista muutaman kerran. (Kuva 3 ja 4)
2. Hymyile, kuten edellisessä harjoituksessa, mutta yritä tällä kertaa sijoittaa hymysi mahdollisimman ylös. Sitten laske suutasi mahdollisimman alas, suupielet kuitenkin hymyyn kääntyneenä. (Kuva 5 ja 6) Vuorottele ilmeitä muutamia kertoja.

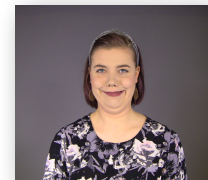
Kuva 3

Kuva 4

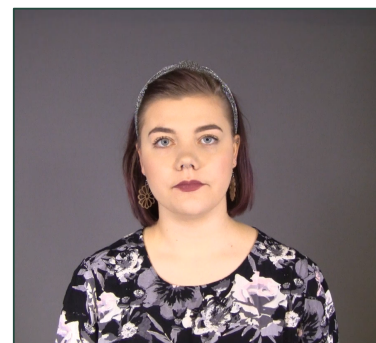
Kuva 5

Kuva 6

4. PURESKELE PURKKAÄ

Liikuta suutasi kuvitellen, että pureskelet purkkaa.
Liioittele leukojen jauhamista niin suureksi kuin pystyt.

5. KIELENKANNAT AUKI

Artikulaatioharjoitukset saavat kielenkin mukavasti vertymään.

Toista mahdollisimman selkeästi artikuloiden fraasia:

Hornan-arkeologis-vilpille-rikkimarainen-mielen-kielen-liemi

Naura ääneen niin, että käyt läpi kaikki vokaalit. Artikuloi mahdollisimman suuresti.

Siis näin: hahhahhah-hehhehheh-hihhihhih-hohhohhoh-huhhuhuh-hyhhyhyh-hähähähäh-höhhöhhö.

TUNNEILMAISU JA ITSEREFLEKTIO

Tunteiden ilmaisu ja niiden lukutaito on tärkeää osa kaikkea sosiaalista viestintää. Seuraavilla harjoituksilla opit havainnoimaan omia ilmeitäsi ja siten kehittämään tunneilmaisuasi. Lisäksi opit tulkitsemaan keskustelukumppanin ilmeitä ja olemusta.

6. HEITÄ ILME PEILIIN

Tässä harjoituksessa tutustutaan omiin ilmeisiin ja löydetään uusia ilmeitä peilin avulla. Myös paria voi käyttää peilinä. Silloin peilinä oleva voi harjoitella ilmeitä mallintamalla parin ilmeitä mahdollisimman tarkasti.

Yksin:

Mene peilin eteen ja laita kätesi nyrkkiin. Ikään kuin heitä nyrkistä kasvoillesi jokin ilme. Voit tehdä ilmeen ja miettiä vasta sitten, mitä tunnetta ilme vastaa, tai voit käyttää seuraavassa diassa olevaa ilmelistausta.

Parin kanssa:

1. Mene parin kanssa vastakkain ja valitkaa, kumpi aloittaa. Aloittaja laittaa käden nyrkkiin ja ikään kuin heittää nyrkistä kasvoilleen jonkin ilmeen. Voitte käyttää seuraavassa diassa olevaa ilmelistausta.
2. Kun parisi on nähnyt ilmeen, aloittajan tulee ikään kuin vetää ilmeen takaisin nyrkkiinsä ja heittää sen parin kasvoille. Parin tulee tehdä sama ilme mahdollisimman tarkasti.
3. Vaihtakaa osia.

ILMEITÄ

■ iloinen	■ ylimielinen	■ mietteä	■ antelias	■ ilkeä	■ ujo
■ surullinen	■ kiireinen	■ jännittynyt	■ välinpitämätön	■ hurjistunut	■ uljas
■ vihainen	■ koppava	■ utelias	■ kostonhaluinen	■ hauska	■ karjuva
■ epäilevä	■ janoinen	■ ivallinen	■ hajamielinen	■ kiinnostunut	■ kikatteleva
■ tylsistynyt	■ tyytyväinen	■ hämmästynyt	■ sekava	■ saita	■ upea
■ kateellinen	■ kiltti	■ mietteä	■ hilpeä	■ koreileva	■ mairea
■ ovela	■ mariseva	■ ylpeä	■ epärehellinen	■ kosiskeleva	■ mököttävä
■ pelokas	■ valittava	■ ahkera	■ unelias	■ ihasteleva	■ nokkela
■ rakastunut	■ väsynyt	■ apeat	■ hidas	■ inhottava	■ juonikas
■ naurava	■ viekas	■ osoitteleva	■ hävytön	■ onnellinen	■ masentunut

7. ILMEITÄ ETSIMÄSSÄ

Kasvoistasi on moneksi! Tässä harjoituksessa havainnoi ilmeitäsi, ja ehkä jopa löydät niistä jotain uutta.

Yksin:

1. Tallenna vapaata ilmeilyäsi minuutin ajan. Yritä tuottaa kasvoillesi spontaanisti ja liikaa mieltämättä mahdollisimman monta erilaista ilmettä. Pidä yhtä ilmettä yllä noin kaksi sekuntia ja vaihda sitten seuraavaan. Ilmeiden ei tarvitse tässä vaiheessa vastata mitään tunnetilaa.
2. Katso video pysäyttellen (välilyöntinäppäin = pysäytä ja toista). Havainnoi äsken tuottamiasi ilmeitä, ja yritä nyt löytää mahdollisimman monta erilaista tunnetilaa. Jos osaat, ota tunnetiloista kuvakaappaukset ja nimeä ne.
3. Toista harjoitus. Onnistuitko nyt tuottamaan useampia tunnetiloja?

8. MATKI PERÄSSÄ!

Tässä harjoitellaan ilmeiden tuottamista omille kasvoille ja oman ilmaisun reflektointia. Näyttääkö ilmeesi siltä kuin kuvittelet sen kasvoillasi näyttävän?

Yksin:

- Videolta näet tunnetiloja ja esimerkkejä niitä vastaavista ilmeistä. Matki ilmeilijää ja videoi itseäsi.
- Katso omaa videotasi ja mallivideota vierekkäin. Havainnoi, millaisia eroja videoissa näkyy. Välittyvätkö tunnetilat kasvoiltasi?
- Linkki: <https://web.microsoftstream.com/video/a98266d2-ea05-4739-b996-aaf7f38fdaa2?list=studio>

9. VÄHÄELEISYYDEN ÄÄRELLÄ

Tässä harjoituksessa havainnoi ilmeiden pieniä eroja.

Yksin:

1. Katso videolta osio A. Näet seitsemän tunnetta hyvin kevyesti ilmaistuna. Arvaa tunnetilat. Kirjoita ne paperille. Oikeat vastaukset löytyvät seuraavasta diasta.
2. Katso nyt osio B. Näet nyt samat ilmeet sekä kevyesti että voimakkaasti ilmaistuna. Havainnoi ilmeitä yksitellen. Millaisia yhteisiä piirteitä löydät eri ilmaisutavoista?

Linkki osio A: <https://web.microsoftstream.com/video/7ed7ef93-f545-4b42-9065-1707c3154fc1?list=studio>

Linkki osio B: <https://web.microsoftstream.com/video/3a81d60a-d5ce-4e6d-8323-d7967b0c25c5?list=studio>

9. VÄHÄELEISYYDEN ÄÄRELLÄ – VASTAUKSET

- Hämmästyys
- Viha
- Kiinnostus
- Inho
- Suru
- Pelko
- Ilo

10. TUNNEALIAS

Tässä harjoituksessa pääset paitsi tunnistamaan toisen ilmeitä, myös kokeilemaan ilmeiden tuottamista ja hallintaa itse.

Parin kanssa/ryhmässä:

Aliasta pelataan yleensä selittäen sanoja. Nyt ei kuitenkaan käytetä sanoja, vaan ilmeitä. Seuraavassa diassa on ilmeiden nimiä. Ota niistä ensimmäinen, joka osuu silmiisi ja esitä se. Parisi yrittää arvata. Et saa käyttää esittämiseen sanoja tai ääntä, ainoastaan kasvojen ilmeitä ja kehon liikettä.

Keskustelkaa, onko toisen ilmeistä helppoa päätellä tunnetilaa? Kokeilkaa tehdä harjoitus myös pelkkää kehoa käyttäen. Pystyykö pelkällä kehonkielellä ilmaisemaan tunnetta?

ILMEITÄ

▪ iloinen	▪ ylimielinen	▪ mietteliäs	▪ antelias	▪ ilkeä	▪ ujo
▪ surullinen	▪ kiireinen	▪ jännittynyt	▪ välinpitämätön	▪ hurjistunut	▪ uljas
▪ vihainen	▪ koppava	▪ utelias	▪ kostonhaluinen	▪ hauska	▪ karjuva
▪ epäilevä	▪ janoinen	▪ ivallinen	▪ hajamielinen	▪ kiinnostunut	▪ kikatteleva
▪ tylsistynyt	▪ tyytyväinen	▪ hämmästynyt	▪ sekava	▪ saita	▪ upea
▪ kateellinen	▪ kiltti	▪ mietteliäs	▪ hilpeä	▪ koreileva	▪ mairea
▪ ovela	▪ mariseva	▪ ylpeä	▪ epärehellinen	▪ kosiskeleva	▪ mököttävä
▪ pelokas	▪ valittava	▪ ahkera	▪ unelias	▪ ihasteleva	▪ nokkela
▪ rakastunut	▪ väsynyt	▪ apea	▪ hidas	▪ inhottava	▪ juonikas
▪ naurava	▪ viekas	▪ osoitteleva	▪ hävytön	▪ onnellinen	▪ masentunut
▪ oikutteleva	▪ puntaroiva	▪ laiska	▪ häijy	▪ arka	▪ cool

I I. ERILAISET HYMYT

Hymy ei aina kuvasta iloa ja onnea, vaan sen takana voi olla muutakin. Tässä harjoituksessa laajennat tunteilmaisuasi vivahtein ja huomaat myös, miten tärkeä koko kehon olemus on viestinnässä.

Ilmaise seuraavat hymyt kasvoillasi valitsemassasi järjestyksessä. Seuraavassa diassa on esimerkkivilanteita helpottamaan eläytymistä.

iloinen, tekohymy, ujo, epävarma, pelokas, juonikas, surullinen

Yksin: Tee harjoitus peilin edessä tai videoi hymyt ja katso video. Onnistuitko välittämään tunnetilat?

Parin kanssa: Parin kanssa näytätte vuorotellen ilmeen ja toinen arvaa, mikä ilme on kyseessä. Keskustelkaa huomioistanne.

Keksitkö muita hymyileviä ilmeitä? Videoi tai näytä kaverille.

I 2. MUKAVIITTOMISTA JA SIANSAKSAA

Tässä harjoitellaan tunteilmaisun voimakkuuden säätelyä. Harjoitus tehdään keksityllä kielellä, jotta keskityttäisiin tunteiden sanattomaan ilmaisuun elein ja ilmein.

- Jakautukaa kolmen hengen ryhmiin. Kaksi ryhmästä käy keskustelua kuvitellen olevansa jossakin alla mainitussa tilanteessa ja eläytyy samalla tilanteeseen liitettyyn tunnetilaan. Kolmas ryhmästä päättää, millä voimakkuudella pari eläytyy tunteeseen. Aloittakaa ensin kasvattamalla tunnetta ja menemällä sitten suuremmasta voimakkuudesta pienempään. Esim. 1 - 3 - 7 - 10 ja 10 - 7 - 3 - 1.
- Tehtävä tehtävä kahteen kertaan. Ensimmäisellä kerralla käyttäkää keskustelun kielenä siansaksaa, eli keksittyä puhekieltä. Toisella kerralla tehtävä muuten samoin, mutta käyttäkää kielenä viitottua siansaksaa. Eli elehtikää kuin käyttäisitte viittomakieltä, mutta ilman varsinaisia tuntemianne viittomia. Vaihtakaa myös osia.

Tilanteet ja tunnetilat:

- Ihastukset treffeillä - *ujous*
- Teini ja vanhempi riitelevät kotiintuloajoista - *suuttumus*
- Kaverit keskustelevat ennen tenttiä, johon eivät ole lukeneet - *ahdistus*
- Sisarukset keskustelevat kohta saapuvasta koiranpennusta - *innostus*

13. ILMEIKÄSTÄ KERRONTAA

Tässä harjoitellaan heittäytymistä ja havainnoidaan, kuinka paljon informaatiota voi välittää sanattomasti.

Parin kanssa/ryhmässä:

Testatkaa, kuinka hyvin pystytte ilmaisemaan itseänne pelkkien ilmeiden avulla. Kerro parillesi esimerkiksi viikonlopustasi, eilisestä päivästäsi, koulumatkastasi tai muusta helposta aiheesta käyttämättä sanoja tai viittomia, ainoastaan ilmeillen.

MYÖNTEINEN JA KIELTEINEN ILME

Yksi ilmeiden tärkeistä tehtävistä viittomakielessä on erottaa eri lausetyyppejä toisistaan. Tässä osiossa harjoittelet ensin myönteisen ja kielteisen lauseen ilmaisua ja sitten lisävahteiden tuomista tunneilmaisulla.

14. ILME JA MERKITYS

Viittomakielessä kielteisyyttä pystytään ilmaisemaan pelkän olemuksen avulla ilman varsinaista kieltoviittomaa. Älä keskity niinkään viittomien oikeellisuuteen, vaan siihen kuinka kielteisyyttä ilmaistaan viittomia muuttamatta.

Yksin/parin kanssa:

Viito samat lauseet myönteisenä ja kielteisenä, mutta älä muuta viittomia.

esim. ”Menen tänään kauppaan. En mene tänään kauppaan.” Videoi tai vuorottele parin kanssa.

- Huomenna maalaan taloni vihreäksi.
- Olen hyvä hoitamaan koiraa.
- Helsinki on kaunis kaupunki.
- Pidän appelsiineista.
- Ystäväni rakastaa vaatteita.
- Käytän kesällä mekkoja.
- Isoisä ostaa uuden tietokoneen.

15. KIELTO JA TUNNE

Koko kehon kommunikaatiossa monia asioita voidaan ilmaista samaan aikaan. Tässä harjoituksessa pääset kokeilemaan tätä. Käytä kielteiseen ilmaisuun vain pään pudistelua.

Yksin/parin kanssa:

1. Valitse seuraavassa diassa olevasta listasta kieltolause ja jokin tunne toisesta listasta. Viito lause ja videoi, tai viito kaverille.
2. Viito sama lause käyttäen eri tunnetiloja. Tarkastele ilmaisuasi videolta tai keskustele parin kanssa. Välittyivätkö tunnetila ja kielteisyyt? Välittykö toinen selkeämmin?

15. KIELTO JA TUNNE

LAUSEET

- En mene huomenna kouluun.
- Mummoni ei asu Turussa.
- En siivoa kotiani tänään.
- Huomenna ei paista aurinko.
- Et ole nähnyt koiraani.
- Tuo elokuva ei ole mielestäni hauska.
- Minulla ei ole rahaa ostaa uutta puhelinta.
- Siskoni ei syö karkkia.
- En ole vihainen.
- Isä ei pidä jalkapallosta.

TUNTEET

- iloinen
- pöyristynyt
- suuttunut
- masentunut
- hilpeä
- väsynyt
- ujo
- välinpitämätön
- koppava
- kiireinen

VAKUUTTELUILME

Vakuuttelulause on yksi viittomakielen lausetyypeistä. Tässä osiossa syvennytään siihen, miten vakuuttavuutta voidaan ilmaista eri tavoin.

16. VAKUUTTAVAA, EIKÖ VAIN?

On monta tapaa olla vakuuttava. Tässä havainnoimme yhden henkilön tapaa vakuuttaa katsoja.

Materiaali: <https://viittomakielinenkirjasto.fi/video/tyoelamasyrjinta/>

Parin kanssa:

Katso videon alku kohtaan 1:07 asti. Kiinnitä huomiota viittojan olemukseen. Pohdi kaverin kanssa, mikä tekee viittojan olemuksesta vakuuttavan. Huomioi kasvoja, poskien, kulmien ja silmien liikkeitä ja kehonkieltä. Mikä niissä viestii vakuuttavuudesta? Tarvitset tietoa seuraavassa tehtävässä.

Seuraavasta diasta näet jotain esimerkkejä siitä, millaisia piirteitä vakuuttavaan olemukseen voi kuulua.

16. VAKUUTTAVAA, EIKÖ VAIN?

Vakuuttavaan olemukseen voi kuulua esimerkiksi...

- Kurtistuneet kulmat
- Selkeä rytmitys
- Tiivis katseen käyttö
- Tärkeiden viittomien painotus
- Vahva olemus
- Pään nyökyttely

17. JUUJUU – KAI?

Tässä harjoituksessa lähestytään vakuuttavuutta sen vastakohtan eli epävakuuttavuuden kautta.

Parin kanssa:

- Viito sama lause kahdella eri taka-ajatuksella. Toisella kertaa haluat oikeasti vakuuttaa keskustelukumppanisi asiastasi, toisella et oikeastaan usko itsekään sanoihisi.
- Voit käyttää esimerkkilauseita tai keksiä lauseita itse.
  - Tein eilen läksyt.
  - Olen sairas.
  - Koulu on mukavaa.
  - En ole väsynyt.
  - Tänään voitamme jalkapalloperin.

18. VAKUUTAN, MUTTA MITEN?

Tässä harjoitellaan asenteen vaikutusta vakuuttelevaan olemukseen. Kiinnitä huomiota siihen, kuinka vakuuttelun kohde muuttaa ilmaisuasi.

Yksin/parin kanssa:

- Vakuutella voi monella tavalla. Mieti, miten viittoisit seuraavassa diassa olevat lauseet ilmaisten eri asenteita ottaen huomioon sanojesi kohteen. Viito lauseet näillä erilaisilla tavoilla ja videoi.
- Katso video ja havainnoi, onnistuiko vakuuttelusi. Vertaa kaverin videoon. Antakaa toisillenne palautetta.

18. VAKUUTAN, MUTTA MITEN?

1. Tänä iltana Suomi voittaa jääkiekossa.

- jollekin joka ei usko Suomen voittoon
- kaverille, joka kannustaa samaa joukkuetta
- vastapuolen kannattajalle

2. Koirani on hyvin kiiltä.

- vieraille ihmiselle, joka kyselee, onko koiran koulutuksessa ollut ongelmia
- äidillesi, jonka mielestä olet epäonnistunut koirasi koulutuksessa
- kouluttajalle, joka haluaa tietää, miten koiran kanssa on sujunut hänen pitämänsä valmennuskurssin jälkeen

3. Minä opiskelen lääkäriksi.

- opolle, joka kyselee tulevaisuudensuunnitelmistasi
- sisarukselle, joka mollaa mahdollisuuksiasi pärjätä elämässä

KYSYMYSILMEET

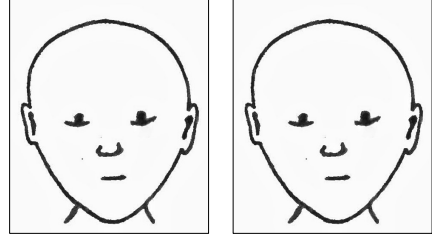
Viittomakielessä on kaksi kysymystyyppiä: vaihtoehto- ja hakukysymys. Vaihtoehtokysymyksissä viittoja suurentaa silmiään ja kohottaa kulmakarvojaan. Hakukysymyksissä viittojan silmät taas ovat sirrissä ja kulmat kurtussa. Kummassakin tapauksessa viittojan keho on hieman kallistuneena keskustelukumppania kohti.

19. ILMEET PAPERILLE

Hakukysymysilme ja vaihtoehtokysymysilme ovat erilaisia. Mutta miten?

Yksin:

1. Muistele tai kerta vaihtoehtokysymyksen ja hakukysymyksen ero seuraavasta diasta. Tutki, millaisia ominaispiirteitä niihin liittyy.
2. Visualisoi ja yksinkertaista nyt ilmeiden piirteet paperille itse. Mallinna tässä olevat kasvat paperille joko tulostaen tai itse piirtäen. Muokkaa kasvoja niin, että toisella niistä on hakukysymysilme ja toisella vaihtoehtokysymysilme.
3. Piirrä myös nuoli, mihin suuntaan henkilön pää kallistuu.
4. Kirjoita sivuun, millaisista piirteistä ilme muodostuu.
5. Kirjoita hahmoille ilmeitä vastaavia kysymyksiä puhekuuluiin.

19. ILMEET PAPERILLE

Katso tästä esimerkkivideot kysymysilmeistä. Mikläi videot eivät näy, mene diaesitystilaan.

HAKUKYSYMYSILME

VAIHTOEHTOKYSYMYSILME

20. SAMAT VIITTOMAT, ERI VIESTI

Viittomakielessä samoja viittomia käyttäen voidaan ilmaista kysymys, toteamus ja käsky. Näiden ero tulee ilmeestä ja olemuksesta.

Yksin/parin kanssa:

1. Katso video, jolta näet neljä lausetta esitettyinä ensin toteamuksena, sitten käskynä ja lopuksi kysymyksenä. Viittomat ovat samat. Lauseiden suomennotukset löytyvät seuraavasta diasta.
2. Katso video uudestaan, viito mukana ja videoi. Yritä matkia erityisesti viittojan olemusta.
3. Katso tuotoksesi läpi. Vastaako olemuksesi tarkoitustaan? Missä onnistuit, mikä olisi vielä kaivannut hiomista?
4. Valitse pari. Esittäkää toisillenne vuorotellen videolla kuvattuja lauseita eri viesteillä. Pari arvaa, mikä lausetyyppi on kyseessä.

Linkki: <https://web.microsoftstream.com/video/459e4884-868b-4e22-bd60-7e3eefd27da7?list=studio>

20. SAMAT VIITTOMAT, ERI VIESTI

Lauseet:

1. *Ota omena. Ota omena! Otatko omenan?*
2. *Olet ajoissa(ajallaan) tänään. Ole ajoissa tänään! Oletko ajoissa tänään?*
3. *Sinä siivoat sotkusi. Siivoa sotkusi! Siivoatko sotkusi?*
4. *Olet kiltti lapsi. Ole kiltti lapsi! Oletko kiltti lapsi?*

21. LIIOITELLAAN!

Viimeisessä harjoituksessa päästään hieman heittäytymään liioitellen kysymysilmeitä. Tätä ei kannata ottaa liian vakavasti! Roolisuoritus ei ole tärkeä, vaan leikkittely. Liioitteluakin tarvitaan viittomakielellä.

Parin kanssa:

Valitkaa roolit. Toinen on Hermann/Henrietta Haku ja toinen Valeria/Viktor Vaihtoehto. Olette vanhoja tuttuja 40 vuoden takaa ja osutte nyt sattumalta samaan kahvilaan. Olette molemmat jo hieman höpsähtäneitä ja kovin suurieleisiä. Käykää lyhyt keskustelu, n. 5 minuuttia. Hermann saa kysyä ainoastaan hakukysymyksiä ja Valeria vain vaihtoehtokysymyksiä. Muistakaa liioitella eleillänne etenkin kysymyslauseiden kanssa!

Muista:Vaihtoehtokysymyksiin vastataan kyllä tai ei. Hakukysymyksiin sisältyy kysymyssana (mikä/kuka/miksi/milloin jne.).